

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

Az lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Bartha Béla dr. jogtanárhoz** (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.

Üdvözet

az egyházkerületi egyházi értekezletnek!

Tiszántúli ref. egyházkerületünk egyházi értekezlete pár nap múltán negyedik rendes közgyűlésére fog összejönni Debrecenben, hol néhány évvel ezelőtt anyaszentegyházunk közjavát szívökön hordott legjobbainak ringatták bölcséjét s hol az ősi főiskola falai között végbement szervezkedése fölött annyi nemes eszme, annyi, buzgó, vallásos kebelből fölfakadt gondolat s annyi, tettek, alkotásokra kész lelkesedéssel föltüzött magasztos cél és föladat lebegett. A magyar alföld reformátusságának középpontján támadt egyháztársadalmi mozgalom jótékony árama, egyházkerületünk két jelentékeny gyülekezetének, a reformált egyház történelmi emlékeitől megszentelt Nagyváradnak és Szatmárnak érintése után most kútfejéhez tér vissza. Vajha megújhodást, ihletet és erőt merítne belőle fenkölt hivatásának mentől nyomatékosabb munkálásához!

Mert ennek az üdvös mozgalomnak egyháztársadalmi életünk föllendítése s általában egyházunk szent vallás-erkölcsi céljainak támogatása tekintetében fontos szerep jutott. Éber figyelemmel kísérni a közéletnek hullámveréseit; a közvetlen érintkezés által kifejtett biztos tapintattal érezni meg a társadalom vérkeringésének minden lüktetését, minden igaz szükségletét, mely után sovárog s minden emésztő kórt, mely ereiben pusztít; a merev, nehézkes alakiságokhoz nem kötött önkéntes társulás szabad tevékenységével venni munkába bajainknak orvoslását, sebeinknek kötözgetését; az evangéliom áldásos szellemének fuvallatával hatni át az egyházunk elhagyatott kopár mezőin szanaszét heverő holttetemeket, hogy élő tagjaivá legyenek a mi Urunk lelki országának; mozgalommal cserélni föl a pangást, tespedést, öntudatos érdeklődéssel s áldozatkészséggel a közönyt, lelkesedéssel a dermesztő zsibbadtságot, mely izmainkat lekötözve tartja s a környező ezer veszély közepett érzékeltlenségre s mozdulatlanságra kárhoztat bennünket; fölvetni avagy fölkarolni s érlelni mindazokat a gondolatokat, melyek anyaszentegyházunk ábrázatát átalakítani hivatvák eszményképe vonásaira — nem a legszebb, nem a legnemesebb-e ez a munkakör? Igen! Az egyházkerületi egyházi értekezlet egyházunknak egyik nagyfontosságú életszerve, önvédelmének, önfentartásának s benső megszilárdulásának jelentős tényezője, a mely méltán sorakozik oda a templom, az iskola, hivatalos egyházi szervezetünk s egyházi sajtónk mellé. A közelebb múlt hetek tanúlsága, a róm. katolikus körök országos szövetségének csak az imént történt megalakulása egy újabb memento, hogy az egyesülésben, a társulásban, az együttes vállvetett munkában rejlő hatalmas erőt mi is törekedjünk szolgálatába vonni egyházunk vallás-erkölcsi hivatásának. Igyekezzünk tehát az értekezlet közgyűlései, bizottságai és szakosztályai által megnyitott kereteket pezsgő elettel, serény tevékenységgel s gazdag szellemi s erkölcsi tartalommal tölteni meg; létesítsünk benső, szerves kapcsolatot, élénk kölcsönhatást az egyházkerületi egyházi értekezlet s az egyházmegyéek egyházi vagy lelkeszi értekezletei között; sűrű hálózatukkal szőjjük be, fonjuk át egyházi társadalmunk téres mezőit, hogy az új mozgalom-ásta mederben méltóságosan, termékenyítőleg s ellenállhatlan hódító erővel hömpölyögjön tova az evangéliomi protestáns szellem áramlata!

Lapunk, a Debreceni Prot. Lap nevében, melyet az értekezlethez közös eszmék, törekvések és érzelmekek solidaritása fűz, a mely — noha szerény tehetséggel, szegényes, korlátolt eszközökkel — ugyanazon célok szolgálatában áll s ugyanazon munka lelkes osztályosa, igaz, őszinte örömmel üdvözljük az értekezleti közgyűlés körünkbe érkezendő tagjait. Ab igne. ignem! Vajha a kölcsönös, testvéries érintkezés heve, az azonos földatokon csüggő elméknek tiszta fénye s rokon keblek egybeolvadó, egymást fokozó lelkesedése összesereglendő hitrokonaink mindegyikénél lánggra szítaná a Szentléleknek tüzet, hogy gondolataik s szívök dobogása, tanácskozásuk és határozataik mind, mind *annak* hatalmas dolgaikat hirdetnék, ki a sötétségből a maga csodálatos világosságára hívott el bennünket!

Sass Béla.

Theologiai illúzió s a kör négyszögösítésének erőszakolása vallásos életünk mezején.

III.

Előző cikkünkben felemlítettük, hogy mihelyt a vallásban és a vallásos igazságok mérlegelése körül a józan ész jogát elismertük, — azonnal ajtót nyitottunk a vallásos ismeretek meghatározására is; tehát elismertük a dogmák szükséges voltát. Ez igen természetes s rajta változtatni alig lehet, mert a dogma egyszersmind ismeret; az ismeret szükségképpen tanra vezet, a tan pedig dogma.

Kálvin Jánosról egyik élet- és jellemrajz-írója* azt mondja, hogy ennek a nagy reformátornak a megtérése a protestáns *dogmák* igazsága felől való ama meggyőződés eredménye volt, mely által ez a lángész már a megtérés előtt egészen át volt hatva. De ez a meggyőződés, mint más emberben, úgy ő benne is csak a megismerés után verhetett gyökeret. Ha meg nem ismeri p. o. az Isten országáról való helyes tudományt (tan: dogma!), bizonyára nem is érdeklődött volna az iránt. Luthert is az ismeret vezette a wittenbergi vártemplom ajtajához; sőt Pál és a többi apostolok is köszönhettek ennek valamit. Így van ez az egész vonalon! Protestáns elvek szerint hit és ismeret egymástól elválaszthatatlan fogalmak s a ki a józan ész jogairól lemondott, tagadom, hogy protestáns volna, még ha baptistának, vagy nazarénusnak nevezi magát. A szavakon való jámbor kérődzés s az értelem nélkül való vakhit lehet karakterisztikuma minden másnak, csak a protestáns eminenter: a kálvinista embernek nem. Ez hiszen p. o. az Istenben? Protestáns szempontból ez a hit csak úgy becses, ha gondolkozott a felől az Isten felől s meggyőződve annak a jóságáról, bölcsességéről, mindenható hatalmáról stb., bizalmát benne veti; mert előre felteszi, hogy azok az ő reá vonatkozó gondolatok igazak és helyesek. De a gondolkodás már az ismeret organuma; és ha az ismeret anya-

* „Revue de Theologie et de Philosophie“ Lausanne 1890. 5. l. „La conversion de Calvin, etude morale par H. Lecoultré.“

TÁRCA.

Bismarck levele sógorához Arnim Oszkárhoz.*

Reinfeld, 1861. augusztus 16.

Az imént vettem annak a szörnyű szerencsétlenségnek a hírét, a mely Malvint és tégedet sújtott. Első gondolatom az volt, hogy tüstént indulok hozzátok, de ezzel erőimet túlbecsültem. A gyógykezelés nagyon megtámadott s az a gondolat, hogy most hirtelen felbeszakítsam, oly határozott ellentmondással találkozott, hogy elhatároztam, miként Johannát magában eresztém útnak. E fajta csapás meghaladja az emberi vigasztalás területét s mégis természetszerű vágyakozásunk, hogy azoknak, a kiket szeretünk, fájdalmokban közölökben legyünk s velök együtt sirjunk. Ez az egyetlen, a mit tehetünk. Súlyosabb fájdalom aligha érhetett volna téged; egy szeretetre méltó, vidám, viruló gyermeket ekként veszteni el s vele együtt eltemetni azokat a reményeket, a melyek örömeivé váltak volna öreg napjaidnak — óh e miatt öltött gyászod nem fog elmúlni, a mig e földön élsz. Mélységes, fájdalmas

* Ezt a levelet nem tartjuk érdektelennek lenyomatni, mert jellemző világot vet a német egység és a protestáns német császárság nemrég elhunyt hatalmas megteremtőjének vallásos lelkületére.

Szerk.

részvétben érzem ezt veled együtt. Isten hatalmas kezében tanács és segedelem nélkül vagyunk, ha csak ő maga meg nem segít bennünket s nem tehetünk egyebet, mint hogy alázatosan meghajlunk az ő végzése alatt. Ő mindent elvehet tőlünk, a mit adott, teljes árvaságra juttathat bennünket s a mi gyászunk csak annál keserűbbé válnék, ha a mindenható elleni pörlekedéssé és lázadássá engednők elfajulni. Jogos fájdalmadat ne elegyítsd keserűséggel és zúgolódással, hanem gondold el, hogy egy fiad és egy leányod megmaradt s ő velök együtt, de meg abban az érzelemben is, hogy egy kedves gyermeket tizenöt éven át magadénak mondhattál, boldognak kell tekintened magad, ha összeméred azzal a sok emberrel, a kiknek sohasem volt gyermekek s a kik szülei örömet sohasem ösmertek. Nem akarlak én gyöngé vigaszokkal terhelni, csak el akarom mondani ezekben a sorokban, hogy mint barátod és testvéred, fájdalmadat a magaménak érzem s egész bensőmben meg vagyok hatva általa. Hogy eltűnik minden aprólékos gond és bosszúság, a mely életünket naponként kíséri, az igazi szerencsétlenség ércszerű fellépése mellett és én megannyi szemrehányás gyanánt érzem át mindazoknak a panaszoknak és sóvárgó vágyaknak emlékezetét, a melyek miatt annyiszor elfeledtem, mennyi áldással halmoz el bennünket az Isten s mennyi veszedelem környékez bennünket, a nélkül hogy érne. Nem szabad ezen a világon csügge-

gát, vagy resultátumát, mint igazságot rendezni akarom: azonnal meg van a dogma . . . igen, a dogma! logikai és ismeretani törvények alapján; test és vér szerint a maga teljes valóságában, akár tannak, akár hypothesisnek kereszteljem el. Ugy, hogy a „dogma nélküli keresztység“ . . . már maga dogma; bárha Dreyer és társai csak annyit ismernek el, hogy „jöhet idő, a mikor ez a hit is valami új dogmában ölt testet magára.“ (!!!)

De ha ezek szerint a dogmára úgy a logikának, mint a lélektannak nagy szüksége van: még nagyobb szüksége van arra a felekezeteknek, mint különálló vallástársadalmi individuumoknak.

Azt ugyan szívesen valljuk és elismerjük, hogy az egyház ereje és hatalma tulajdonképpen és lényegileg nem a dogma, hanem a hit s Melanchtonnal szólva: „hol az Isten ígéje van, ott van az egyház is“: de, mert ennek dacára is az egyháznak felekezetekre való széteszlását megakadályozni nem lehetett s nincs és nem is volt soha olyan keresztvény felekezet, melynél ugyan a hit tartalma ne a Krisztus és az ő tudománya lett volna és mégis ez a tartalom úgy a dimenzió, mint a kvalitás mérveit tekintve, oly sokféle eltéréseket mutat fel: be kell látnunk, hogy, mert „az egyház nemcsak *hitbeni*, hanem *hitérti* egyesület is egyszersmind“, tehát annak szüksége van a tanra, a dogmára, s aztán a hitvallásra, mert csakis ebben lesz külsővé.

nünk s otthonosan érezni benne magunkat! Még húsz vagy legjobban harminc esztendő s már mind a ketten túl leszünk az élet gondjain, gyermekeink pedig a mi mostani álláspontunkhoz érték és ámulattal veszik észre, hogy az imént oly üdén megkezdett élet már is alkonyatra hajlik. Nem volna érdemes felöltözködnünk és levetkőznünk, ha ezzel aztán mindennek vége volna; emlékszel-e még egy stolpmüdei útitársunk eme szavaira? Természetesen az a gondolat, hogy a halál csak átmenet egy másik életbe, kevésbé enyhítheti a te fájdalmadat, mert méltán hihetted, hogy szeretett fiad, az alatt az idő alatt, a míg még ezen a földön élsz, hűséges, kedves útitársad lesz, a ki majdan itt áldásosan tartja fent emlékezetedet. Szeretteink köre egyre szűkebbé lesz és nem gyarapszik, a míg unokáink nem lesznek. A mi korunkban már nem szövődnek új összeköttetések számai, a melyek pótolhatnák az elhalókat. Oh tartsunk össze hát annál szorosabban egymás szeretetében, a míg a halál minket is el nem szakaszt egymástól, mint elszakasztá tőlünk most fiadat. Ki tudja, mily korán?! Nem szándékszol-e M-nal Stolpmüde-be jönni, hogy néhány hetet, vagy napot csöndben tölts el velünk? Én három-négy hét alatt mindenesetre meglátogatlak Kröchlendorf-ban vagy ott a hol leszel. Az én kedves M-omat szívesen köszöntöm. Adjon Isten erőt neki is, neked is a csapás elviseléséhez s a türelmes önmegadáshoz!

—s —a.

A honnan, — bár mint kifejtettük, — a protestantismus „fides implicita“-t olyan értelemben, a hogy azt a kathólikus theologia tanítja, nem ismer; sőt ettől eltérőleg híveitől egyenesen megköveteli, hogy a hit igazságai felől ki-ki személyileg és egyénileg olyan erős meggyőződéssel bírjon, mely sohasem a hivatalos egyház formájára és tekintélyére apellál, hanem mindig a lelkiismeret s az evangélium által fegyelmezett józan öntudat folyománya: arra mégsem lehet gondolni, hogy az egyház határain belül egyáltalán semminemű korlát fel ne állíttassék, hanem ki-ki szabadon hirdessen mindent, a mi eszébe ötlük, vagy lelkében megfogamzik. Mert az egyház, mint visibilis intézmény, éppen a hitben egyeknek a társasága s ha csak lételéről lemondani nem akar, egyfelől tudnia kell azt, hogy kikre számíthat; másfelől meg kell határozni az igazságokat, melyeket a kebelében egybegyűjtött hívek magokénak vallanak. Ez a visibilitásnak legelső feltétele. Ugyde ez másképpen el sem képzelhető, hanemha dogmák, vagyis azon tanok szabatos formulázása folytán, melyeknek anyaga a hívek vallásos meggyőzésében rég megvolt s azt az egyház, mint társulat, a maga ismertető és külső jegye gyanánt később csak formába öntötte.

Igy jöttek létre a dogmák és a dogmákkal együtt a konfessiók, melyek nélkül felekezeti individualismusról szó sem lehet. Mert a kinek dogmára nincs szüksége, el van az a hitvallás nélkül is s ugyan megjárna, ha véletlenül azt kérdeznék tőle, hogy melyik felekezethez tartozik és miért? „Az evangélikus lutheránus egyháznak a hitvallása — mondja Dr. Oscar Wächter* — úgy, amint az a symbolikus könyvekben lefektetve van, adja a mi egyházunk változhatatlan *jogalapját*“. Ugyanezt állíthatjuk a református egyházzal is, sőt bátran elmondhatjuk minden felekezetről, vagy vallástársulatról, mert mindenkinek a dogmákban és konfessiókban vannak a maga külső jegyei, hogy felismerhetők legyenek. Ezek a külső jegyek aztán bírálhatók s éppen protestáns elvek szerint módosíthatók is, de két dolog feltétlenül bizonyos. Az egyik az, hogy vagy a régi dogmák maradnak meg, vagy újakkal cseréltetnek fel. A másik, hogy e tekintetben mindaddig, míg a látható, vagy felekezeti egyházi élet igényeit el nem ejtettük, itt minden változtatás csakis a szervezetbe jegecesedett felekezet egyértelmű és alkotmányos intézményekkel körülvett ténykedésének lehet a folyománya. De dogma lenni fog, az félre nem dobható, mert a hitigazságok mérlegelésénél meg-

* „Bekennntnissgrund Kirche u. Sektenwesen“ stb., v. Dr. Oscar Wächter. Stuttgart, 1862. 1-ső lap.

győződése kinek-kinek szabadon marad ugyan, de egy és ugyanazon felekezetnek tagjai mindörökre csak azok lehetnek, kikben az igazság, mely csak egy lehet, azonos formákban nyilvánul.

Ezért van az, hogy a történelem még eddig egyetlenegy olyan felekezetről sem tud, mely a hit és erkölcs dolgában a zsinórmértéket megnevelte volna s felne állította volna azokat a határvonalakat, melyeken belől élni és létezni akar. — Ez bizony tagadhatatlanul egy kissé papistas szagú elv s önkénytelenül is a „fides implicita“-ra emlékeztet, de mást azért még se mondhatunk, mint azt, hogy így van ez jól és másképp nem is lehet, ha csak az „ecclesia invisibilis“ és „ecclesia visibilis“ közötti különbség elvét fel nem adjuk. Az egyház az általa vallott igazságok elismerését és tiszteletben tartását minden tagjától követelheti és tényleg meg is követeli. De itt aztán mi protestánsok meg is állunk s nem azt mondjuk, hogy: „a hol az igaz egyház, ott az igaz tan“, hanem megfordítva: „a hol az igaz tan, ott az igaz egyház“. Persze! mindaz, a mit itt utóbb elmondottunk, súlylál csak az előtt bír, a ki ad valamit a látható egyházra, mint az íge és sákramentumokért egybe sereglett hívek gyülekezetére. Szerintünk a dogmaellenes „idealisták“ (így nevezik magok magokat) legfőbb bűne éppen az, hogy a látható egyház fogalmával kibékülni nem tudnak. Nyíltan bevallani nem vallják ugyan be, de logikájoknak minden útjai arra vezetnek; magokviseletének összes jelenségei azt árulják el, hogy a Krisztus elveinek megvalósítására egybe állott hívek dogmákban és confessiókban formulázott közmeggyőződése nekik terhökre van s annak igája alól szabadulni szeretnének. Tanulságos és bő tanulmányforrásul szolgálhat tehát majd valamikor ez a mozgalom annak, ki e század kultur-történetének megírására vállalkozik s művében korunk vallásos mozgalmaira is szemet vetend. Látni fogja s valószínűleg meg is írja, hogy ez a kor az individuális jogok korlátlan biztosítására irányult erőszakoskodások végetlen sorozata; hogy ebben az időben, illetőleg ama tételben: „tedd, a mi neked tetszik“, „spiritus rector“-rá küzdötte fel magát a legslendriánabb piaci anarchia; hogy ma semmi sem jó, a mi a múlté; semmi sem kötelez, a mi az egyetemese; szabad a vásár el . . . egész addig a nagy semmiig, a hol a régi törvények és intézmények epitaphiuma egy a gyakorlat kontár keze által fakóra mázolt *tabula rasa!* De ez a korrajzíró észre fogja venni bizonyára azt is, hogy az idők szelleme nem hagyta érintetlenül a vallást sem. Itt, a

lelkek világában is ugyanaz a gonosz anarchikus lélek kísért, mint az államban és társadalomban s még nem jött el az Ur, hogy kiűzze azt innen böszült haragjában. Mindezt láthatja és meg is írhatja. Csak egy dolog lesz, a mit nem konstatalhat, t. i. azt nem, hogy az állami, társadalmi s egyházi törvényekkel együtt a *a lélektan és ismerettan törvényei is megváltoztak volna!* A gyermek beszélő képessége ma is éppen úgy az idegrendszer központi szerveiben székelő alkatokból indul ki, mint kiindult évezredekkel ezelőtt s fog kiindulni évezredekkel ezután s ha elalszunk, álmképeink szintúgy az érzéki ingerek játéka ma, mint lesz azé a korrajz írójáé. Ennek következtében biztosan megjósolhatjuk azt is, hogy a dogma nélküli keresztyénség álmai csak álmok, illusiók, mert a mint kimutattuk, a dogma az ismeret gyümölcse és az ismeret indokai mélyen a lélekben rejlenek.

Hagyjatok hát békét azoknak a tiszteletre méltó dogmáknak. Ne mondjátok, hogy békók azok a hívő lélek szárnyain. Dogma nélkül valóság nincs, nem is volt, nem is lesz. S az, a ki ilyen „non sens“-be hisz, bizvást hitelt adhat annak is, hogy a kör konstruktív négyyszögösítése előbb-utóbb sikerülni fog.

Püspökladány, 1898. aug.

Eröss Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A Jelentő-ivek tárgyában.*

A folyó évi egyetemes konvent Tisza Kálmán világi elnök úr Önegyméltósága indítványára egy bizottság előmunkálatai alapján ev. ref. egyetemes egyházunk egyházi adózási viszonyainak közelebről leendő megismerhetése céljából u. n. jelentő-iveket bocsátott ki a következő kérdő pontokkal: 1. Mennyi volt az egyházközségi tagok összes egyenes állami adója az 1897-ik évben? 2. Hányan voltak 1897-ben, a kiknek egyenes állami adója 10 frtnál kevesebb volt? 3. A 10 frtnál kevesebb állami egyenes adót fizetőkre összesen mennyi egyházi adó volt kivette 1897-ben? (papi és tanítói fizetésre és az egyház többi rendes szükségleteire együttesen számítva). 4. Ebből egyéneként mennyi volt: a) a legkisebb, b) a legnagyobb egyházi adó? 5. Mennyi volt 1897-ben az egyháznak évi rendes kiadása a belső hivatalnokok fizetésével együtt: a) egyházfenntartásra, b) iskola-fenntartásra. 6. Ebből mennyi volt kiróva összesen az egyháztagokra egyházi adóképen? (készpénz; természetbeliek és szolgálmányok pénzértékre számítva). 7. Milyen volt az egyházi adózás módja 1897-ben? Párber szerint? Vagy az Egyh. Törv. 246. és 247. §§-aiban megjelölt módon rovatott ki az egyházi adó? 8. A felekezeti iskolába járó gyermekek után mennyi tandíj rovatott ki 1897-ben (pénzértékben

* E cikket az „Erdelyi Prot. Lap.“ szerkesztőjének a felkérésére közöljük. Szerk.

alapokból és alapítványokból (dézmakárpótlás stb.) fedezett kiadások és szükségletek is; mert csak így adhatja meg az összehasonlítást a 6-ik pont, a melyben az 5-ik pontban kimutatott tényleges szükségletből és illetőleg kiadásból az egyházi adó (kepe stb.) által fedezett összeg fog szerepelni, egy főösszegben mutatván ki a készpénzben, terményben és szolgáltatásokban kirótt egyházi adót. Ez adja majd igazi képét annak, hogy összesen micsoda terhet hordanak hiveink és ez nyújt tájékozást majd, hogy mennyiben tartják fenn az egyházat a hivek, vagy fedezik az egyház közszükségeit alapok és alapítványok?

4-szer a 7-ik pont alatti kérdésre adandó feleletnek azt kell kimutatni, hogy az egyházi adó párbér szerinti-e, vagy osztályba sorozás szerint van-e kiróva?

5-ször a tandíj a 8-ik pont alatt a szerint töltendő ki, a mint a kérdés fel van téve, azaz az a) pont alatt egy gyermek tandíja; a b) pont alatt azonban már csak azon esetleges kedvezmény, hogy ha valahol egy szülőnek egyszerre több gyermeke tanul, annak pl. nem kell annyiszor egy gyermek tandíját fizetni, a hány gyermeke iskolába jár, hanem kevesebbet (Pl. egy gyermek tandíja 2 frt, de már három gyermeké nem 3×2 , hanem csak 4, vagy 5 frt). Ott, hol ingyen iskoláztatás van, ez a körülmény jegyzendő fel. A községi, vagy állami iskolába fizetett tandíj itt nem jön természetesen tekintetbe, mert ez a tandíj már nem mint egyháztagot terheli hiveinket. A hol felekezeti iskola nincs, ott ez a rovat „Nines felekezeti iskola” átirással kitöltetlen marad.

A magam részéről igen helyesnek tartom a tisztántúli esperesi értekezletnek amaz utasítását is a mely szerint kimondja, hogy „általában véve a jelentő ivékbe a lelkész urak semmit se jegyezzenek be, ők csak az adatokat készítsék elő s adják rendelkezése alá a szabályszerű látogatásnak, mely bizottság azt hitelesíti” stb. A lelkészi javadalmak kiegészítésnek összeírása végett kiküldött „Kimutatás”-ivek is most lévén kiállítandók, az egyházmegyei bizottságok egyszerre végezhetik a két nagy fontosságú munkát.

Kenessey Béla,
a bizottság előadója.

A debreceni ev. reform. egyházmegye őszi közgyűlése.

Tartott Debrecenben 1898. augusztus hó 24-ik napján Dávidházy János esperes és Nadányi Miklós egyházmegyei gondnok elnöklete alatt.

Dávidházy esperes a gyűlést buzgó imádsággal megnyitván, kegyeletes szavakkal emlékezik meg a dunamelléki egyházkerület elhunyt főgondnokáról Gróf Tisza Lajos urról, ki a múltban egyházmegyénknek gondnoka s egyházmegyei lelkészi gyámintézetünknek jötevője volt s indítványozza, hogy emléke örökítségként meg jegyzőkönyvünk lapjain. Az indítvány egyértelemmel elfogadtatott.

Hajdú Zsigmond, volt batizi lelkész, most püspöki titkár az egyházmegyébe bekebeleztetett.

Olvastatott az esperesi látogatásról szóló terjedelmes jelentés, mely szerint a vallás erkölcsi élet kielégítő; adományok és hagyományok összege: 22063 frt 36 kr; építkezésekre és javításokra fordított: 15845 frt 32 kr.

Az egész terjedelmében jegyzőkönyvbe veendő esperesi jelentésből kifolyólag határozatott:

a) A felette felszaporodott egyházi adóhátrálékok behajtása tárgyában megújított az 1881. ápril 7-én

tartott egyházmegyei közgyűlés 22 sz. határozata s az egyházlátogatóság felhivatott a presbyteriumok idevonatkozó eljárásának ellenőrzésére.

b) A debreceni egyháztanács felhivatott, hogy tegyen oly intézkedést, hogy az esperesi jelentésbe az elmúlt év számadási adatai legyenek felvehetők.

c) A gyenge eredményt tanúsított tanítók kötelességeik pontos teljesítésére a törvényes következmények terhe alatt figyelmeztetnek s a szigorú ellenőrzés gyakorlására a lelkész és a presbyterek felhivatnak.

d) A debreceni egyháztanács felhivatott intézkedésre az iránt, hogy jövőben az egyházlátogatóság jelentéséhez szükséges adatok együttesen s mindenkor az egyházlátogatás befejeztéig küldessenek be az esperesi hivatalhoz.

e) A hírlapilag is szellőztetett monostor-pályi takarékmagtár ügye melyre vonatkozólag az egyháztanács 19 évi számadás eredményének kimutatásával igazolja a vezetés hű és lelkiismeretes voltát tudomásul vétetett s az ügyiratok levéltárba helyeztetnek.

f) A sámsóni közös-kerti lakosok felhivatnak, hogy leányegyházzá alakulásuk ügyét a jövő gyűlésig rendezzék.

g) A sámsóni magtári ügy rendezésére a jövő közgyűlésig időhaladék adatott s a presbyterium felhivatott, hogy a számadásadással — minden sürgetés dacára — mindeddig késlekedő magtárgondnok ellen a feyelmi vizsgálatot indítsa meg.

A legközelebb tartott lelkészi közértekezlet beterveztett jegyzőkönyvéből kifolyólag határozatott:

a) A lelkészek a jövő évi egyházlátogatás idejéig a lelkészek és tanítók száraz életrajzi adatait jegyezzék fel valamely anyakönyv megfelelő részén, vagy egyenesen e célra rendeltetett jegyzőkönyvben.

b) Az énekeskönyv revidálásának ügye megsürgöttetik.

c) A konvent az egyházkerületi közgyűlés útján sürgettetik az országos lelkészi nyugdíjintézet felállítására tárgyában tett ígéretének beváltására.

d) Az egyházi adózás, a belhivatalnoki fizetések rendezése s az egyház fentartási alapok létesítése tárgyában készített javaslatra vonatkozó s az illető helyre már el is juttatott megjegyzések tudomásul vétettek.

A folyó évi május hó 5-én Derecskén tartott első egyházmegyei egyházi értekezlet jegyzőkönyvéből örömmel értesült a közgyűlés az értekezlet kiváló sikeréről, a jegyzőkönyves levéltárba helyezteteti s az ilyenmű értekezletek tartását a jövőben is kivonatossá tartja.

Idevonatkozólag megjegyzem, hogy a gyűlést megelőző napon tartott rendkívüli lelkészi közértekezlet az egyházmegyei egyházi értekezletnek a jövő évben megtartását elhatározta; helyül: Kabát, idejéül: 1898. május első felének — az elnökség által annak idején megállapítandó — valamely napját kitzúzte; egyházi beszéd tartásra Szele György bakonszezi lelkész, felolvasás tartásra Nagy Lajos konyári lelkész és Sinka Sándor debreceni főgymn. igazgató s egyházmegyei jegyző felkértek; ezen értekezlet lesz hivatva határozni az addig elkészítendő alapszabályok tárgyában is.

A legközelebb tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 66. sz. alatt olvasható „egy egyházkerületi lelkészi árvaház felállításának lehetősége tárgyában” készített bizottsági munkálatban foglaltakhoz az egyházmegyei közgyűlés hozzájárul; de felir az egyházkerületi közgyűléshez, hogy a már tervbe vett s javaslatilag el is készített internátus felállítását hajtsa végre; hogy pedig a leányárvákról is történjék gondos-

kodás, felkéretik a főtiszleletű egyházkerület, hogy a felállítatni szándékolt tanítónőképezde szintén internátussal hozzassék kapcsolatba abban minden egyházmegyéből legalább egy leány részére hely létesíttessék; az apátlan s anyátlan árvák részére egy a mai kor kívánalmainak megfelelő árvaház felállítása tárgyában történjék intézkedés.

A bakonszegi és b.-tordai pénzkölcsönzési szabályok megerősítettek.

A derecskei egyháztanács tudomására jutván annak, hogy az egyháznak — egy földhaszonbérlet alkalmából — mintegy 246 frt kára van, kimondta, hogy ha az ezen ügyben megindítandó vizsgálatból az tűnnék ki, hogy a károsodás azért állott elő, mert a kellő ellenőrzés nem gyakoroltatott, a felelősséget nemcsak a gondnok, hanem a lelkész ellen is fenntartja; s miután ezen határozatát a presbyterium később sem változtatta meg, a lelkész — csatolván az ő eljárását előfűntető okmányokat — az egyházmegyei közgyűléshez telebbez, kérvén a reá nézve sérelmes presbyteri határozat megváltoztatásával az ő felelőség alól felmentését.

Az egyházmegyei közgyűlés annak kijelentése mellett, hogy a lelkész anyagi felelőségét nem a presbyterium, hanem a közigazgatási bíróság van hivatva megállapítani, az ügyet — mint a közgyűlés elé nem tartozót — a közigazgatási bírósághoz utalta.

Több egyháznak a tanítói ötödéves korpótlék megadása tárgyában felterjesztett kérvénye elutasító határozattal érkezvén vissza: az e. megyei közgyűlés elhatározta, hogy az ily visszautasított kérvények mellékleteikkel, s a visszaütés indokait ellenindokokkal meggyőző egyháztanács határozatokkal küldessenek sürgősen az esperesi hivatalhoz, hogy azok az őszi egyházkerületi közgyűlés és konvent útján együttesen újból felterjeszhetők legyenek a vallás és közoktatásügyi miniszterhez.

Monostor-Pályiban Thuolt Istvánné róm. kath. vallású úrnő 80 korona adománya köszönettel vétetett tudomásul.

Délután bírósági ülések tartattak.

Sz. L.

A hódmező-vásárhelyi ev. reform. egyház templomépítéséről.

Ez egyház u. n. újjvárosi hivei között már a negyvenes években megindult a mozgalom, e részen egy imaház építésére, ha csak vályogból is. Hamarosan alá is irtak 1780 frtot. Csak ajánlat maradt; a kegyes törekvést elnyomta a szabadságharc jó időre.

Némi újabb előzmények után Borotvás Kálmán vagyonos ügyvéd presbyter úr 1880-ban 101 frt adományával megteremtí az alapot az újjvároson építendő templomra; évek telnek el, míg újabb adomány növeli az alapot. 1886-ban kezd maga az egyház is közelebbről érdeklődni az ügy iránt. Ettől fogva egyesek önkényes adakozásai szépen növelik az alapot. 1889-ben kibocsátott adakozási felhívásra az újjvárosiak között mintegy 3700 frt gyűlt össze. Majd 1890-ben 2-2 presbyter házaiknál keresték meg az egyház hiveit, minek következtében az ajánlatok összege 8800 frton még ez évben fölülemelkedett, 1891-től az egyház rendes költségvetésében évenként 1000 frtot vett fel e célra s ez évben az építési alap a 10400 frtot haladja. Így növekedik aztán lassanként az összeg, míg nem Ngs. Kovács Ferenc (+) és neje Küry Teréz önsza 1895. áldozó-esü-

törtökön 11 ezer frtot adnak e célra, mely által az alap 25 ezer frtra emelkedvén, a Presbyterium elérkezettnek látta az időt, hogy az atyák által óhajtott sz. hajlék felépítésére intézkedéseket tegyen. 1896-ban telket vásárol az újjvároson 6900 frton s a tervezgetés hevében még egy másik templomnak felépítésére is határozatokat hoz (e nagy területen fekvő város másik elnyúlt részén eső hivek számára), évi költségvetésébe most már e tervbe vett két templomra évenként 2-2 ezer frtot vett fel s 5 évre terjedő csekély templom-építési pótladó kivetésével a költségeket is rendezni kívánja. Am e számításnak szárnyát szegte az egyházmegyei közgyűlés, mely a pótladót nem fogadta el. Így aztán a presbyterium visszatér az első tervhez, az újjvárosi templom építéshez Sándy Gyula kir. ipariskolai tanár tervezete és költségvetése alapján az építő vállalkozókkal templom és paplak építésre összesen kerekben 35 ezer frt költséggel megköti a szerződéseket s 1898. márc. 7-én megkezdik az alapást.

Az alapkö ünnepélyes letétele e hó 24-én d. u. volt, midőn az építető bizottság elnöke Pap Imre lelkész buzdító beszédet tartott és imádkozott a gyülekezet s a főgymn. kántus éneklései közben. Ezután éber felügyelet és vezetés mellett gyorsan halad az építkezés. A lelkészlaknál május 10-én, a templomnál jun. 18-án elérik a falegyen magasságot. Utóbbi napon koszorú ünnepet tart az építő bizottság s az építő munkásokat megajándékozza. Aug. elején a torony fala is elkészült s e hó 20-án már a toronygomb feltétele örvendeztette az egyházat, melyet mint az alapkö letételét, istenisztelettel s egyéb szokásos cselekményekkel tett ünnepélyessé.

Ez alkalmával nagy számú közönség gyűlt egybe az épülő templom előtt, melynek toronyfala és különösen annak tető fázatja nemzeti lobogókkal és kendőkkel feldíszítve, örvendetes szép látványt nyújtott; a felhúzásra váró toronygombot is teljesen elfedték a sűrűn ráaggatott tarka kendők. Egyházunk előjárói, élükön a lelkészekkel, a helyszínén megjelenvén (d. u. 3. ó.) a XC. Zsoltár két versének eléneklése után ismét Pap Imre lelkész tart beszédet, az Ur segítő kegyelmének az épülő templomon látható áldásaiban örvendő lelke közvetlenségében, hatásosan; végül buzgó imában hálát ad Istennek azon segedelemért, melylyel az építésben eddig velők vala, ez égi segedelemért könyörög továbbra is és a mi hitünk szerinti örökkévaló jókért. Utána az egyház jegyzője olvassa fel az építő bizottság felhívása folytán általa megírott történetét ez újjvárosi templom építésének, mely irat mellékleteivel alkalmas tokban, a gombaljában elhelyeztetett. Ez megtörténvén, két kántor váltakozó vezetése mellett a gyülekezet a 130. dicséretnek és a LXXXIV. Zs. 1. versének éneklése alatt megtörtént a gomb felhúzása, majd helyre tétele is. Végezetül az épít. bizottság az építő munkásokat ismét megajándékozta.

Áll immár az Istennek háza sűgár tornyával az újjvároson is, hegyén ragyog a csilag, mely édes Megváltónkhoz vezet. Minő öröm lett volna a tervezgető atyáknak megérni ezt? Áhítózó lelkők csak vályog imaházat kér, ma nemes stílus, szép tornyos téglá templom építésére segélt az égi kegyelem! Ám e templom is csak hideg érzéketlen kövekből áll. Mi magunk vagyunk az Isten templomának élőköréi. Ez a templom is csak úgy fog hát számunkra a felindult lelkü Izráel kifejezése szerint „a mennyország kapuja lenni, ha „mi is, mint élőköré, felépítettünk a lelki áldozatok áldozására“.

azaz a hü lélek becsületos munkálkodásai között töltjük el rövid életünk minden idejét! A kegyelem Istene segítsen erre. Vegye oltalmába szentségének e helyét, az ott buzgó szívvel áhítatoskodó feleinkkel együtt!

Hódmező-Vásárhelyt, 1898. aug.

Bányai Sándor.

IRODALOM ÉS KÖNYVISMERTETÉS.

A magyar református egyház története Thury Etelétől.

(Vége.)

A 17. századi magyar prot. hittudósok a 30. §-ban említetnek, de inkább csak névlegesen, p. o. Czeglédi István; és oly általánosságban, hogy agendák és imádságos könyvekről gondoskodtak. Pápai Páriz Ferenc, első ref. egyháztörténet-író, megemlítve nincs, pedig az ő nevét egész korunkig ismerte a tanuló nemzedék. Szenci csak halványan van bemutatva. Hogy mennyire még ma is a külérettel, politikai érintkezéssel, országgyűlésekkel foglalkozik e mű is, mutatja, hogy 15 cikk közül csak 3 van szentelve az egyházra, belső világára, s e 3 aránylag a legsoványabb. Tanúgy csak elvéve s mellesleg érintetik, pedig e téren sokat vesztettünk, s a megmaradtaknak tragikus sorsa volt, egy-egy nagyobb tanár nevével elvéve találkozunk: e század ontotta ref. ifjainkat Európa egyetemébe, akadémikus ifjaink valának az élő kapocs a tudomány világához, jóformán ifjaink útján és által tudott rólunk a mívelt külföld.

III.

A különben is rövid *3-ik korszakkal*, a „néma, szenvedő korszak“-kal (1711—1790.) már csak hét cikk foglalkozik, öt a külső történettel, királyok és államránk való hatásával. Az első 3 cikk (31. 32. 33.) alapos, noha Erdélyről szűkösen beszél, Apafit, az utolsó ref. fejedelmet meg sem említi, sem érdemeit irántunk. A Mária Teréziáról szóló cikk — bár tankönyvbe kissé hosszú — egyike a legsikerültebbeknek, beszél és hat, hü és kitartó férfiainknak méltán örökíti nevét, kelti fel a hálás emlékezetet irántuk. E férfiak voltak a valódi „defensores Ecclesiae“, s ha még Domokos Lajost és atyját a nagy Mártont is beillesztjük a korszakába, az csak emelni fogja az alföldön a hatást. A jobb jövő derűje átsűrődik már a fellegeken. Ezt érezzük, ily tárgyalás teszi élővé a cikket. A királynő szobra ott áll Pozsonyban, vajjon az oda zarándokló kalvinista főurak szemében nem csillant e fel egy bánatosepp, — mikor leleplezték — azon bús sóhajjal: vajha e női szívből ki ne szorult volna az evangélikusok sorsa iránti részvét! akkor még nagyobb lett volna. A II. Józsefet jellemző szakasz is elég szép, de a türelem hatását egyes példákkal jobban kelle volna kidomborítani; úgyszint az öröm mellett a „türelem“ fogalmának mégis alázó voltát, mikor állami jogra, törvényekre lehetett volna hivatkozni.

A belső történetet két cikk képviseli, a 36-ik adja a prot. egyház irodalmát a 18. században. Ez is aránylag rövid, s teljességgel nem mutatja fel képét tevékenységünknek. Nem kellene visszarendülni legalább két cikké bővítésétől, melyekbe aztán beszövetnék nevezetesebb ref. íróinknak, Ember Pálnak, Bod Péternek stb. rövid életrajza, sőt fontosabb tanügyi kérdéseink. Bod 1888-ban kiadott 3 kötetes munkájában megható

rajzával találkozunk a ref. collegiumoknak, t. i. a debreceni, pataki, enyedi. E főiskolák változása, küzdelme maga érzékelteti egyházunk történetét; a fontos tanügyi változások Debrecenben, Patakon, jeles tanárok, az iskola fentartásáért vívott nemes harcok, a magyar tannyelv kezdete stb. homályban maradtak. Teljes homályban maradt a heidelbergi káté éppen e században folyt története, s ebben Debrecen városának hatalmas küzdése, válaszai, védelme. De hát a régi modor az orsz. gyűlési artikulások keletkezése és tartalma elfogják a tért a szerző előtt. Szakítani kell már a régi modorral, rövidebbre fogni a politikai, világi jellegű részleteket, hogy a tulajdonképeni egyházi életnek jusson több hely. Az egyházkormányzat is tárgyalatik, elég világosan, röviden: de még sem érezteti velünk a jelzett „forduló pontot“, más conferentiák (mint nevezték ez első conventeket) említve sincsenek, sem a régi rendszer melletti buzgólkodás. Így úgy tűndökölnének a főgondnokok, mint Tolnai—Keresztúri utódai. A túlzás tüneteit ha nem érintjük, nem érthetjük meg nagy papjaink, tanáraink, köztük Hatvani István elkedvetlenedését, elsomorodását. A szabad eddigi alkotmány helyett oli. archia ragadja magához a teljes hatalmat, s a kik úsznak az áradattal, az uszályhordozók, — azoké az előny, a dicséret, a kegy és előremenetel. Ha életet, rugókat, sőt szenvedélyeket és szint nem látunk, hideg szobor áll előttünk.

IV.

Vége elértünk a *IV. korszakhoz*, az újraébredéshez, mint mondták a 16. században: a renaissance-hoz. Egy évszázadi új időt keretez be hét cikkbe. Ily mozgalmas átalakuláshoz ismét több tér kellene. Természetesen megnyitja az 1790/91-iki 26. t.-cikk keletkezése. Mind a 17 pontnak elősorolása kissé vontatottá teszi a menetet; jobb lenne világosabbá tétel kedvéért két részben terjeszteni elő a) a nyereség, a vívmány rovata alatt sorolni elő velejét a t.-cikknek, a kedvező oldalt; b) a hátrányos, ki nem elégitő, megszorító oldalt másik osztályba fogni össze, hogy szembe tűnjék a hiány, sőt veszteség. Például zsinat tartásunk eddig (a szabadabb időkben) szabad volt, most királyi engedély kell hozzá, így lett aztán, hogy 1791-től 1881-ig 90 évig szüneteltek zsinataink, s a kormány vagy király tetszésétől tétetett függővé; ilyen új és szorító módozat a királyi biztosok megjelenése, vegyes házasságok foruma stb.

A budai zsinat részletesebben körül irandó (a szatmár-németi egy pontban részletesebb), hány tagból állt, lelkésztagok is — noha ezek nagyon önállótlanok voltak és megfélékültek — legalább egy-két nevezetesebb, megérdemelnek említést. Hiányzik a zsinat alkotásának ismertetése, hová billent a serpenyő, miért maradt meg az elégületlenség, mi és hogyan ment életbe; az 1821—22-iki zsinat jellegű és erejű general-konventek s az alnádor Péchy Imre stb. szerepe említve sincsenek. Mily görnyedezés volt felfelé, mily góg lefelé! (Révész: Figyelmező. 1873. 380. l.) Ezek nélkül az 1881-iki zsinat alkotását sem értjük jól meg, ez utóbbi csakugyan a világiak túlsúlyát (egyik serpenyője az igazgató mérlegnek) megváltoztatta, az egyensúlyt, a két mérleg tányért, harmoniába hozta s a parallel hatalmi kört: kettős elnökséget, felállította; így lett meg a béke, igazságosság, sőt a régi hatalomtartók jogos követelménye részben valósulva, a Noé galamb, a béke olaj ágával, visszarepült ref. egyházunkba. Az elvek kiegyenülése, a vihar elsimulása kell, hogy láttassék,

másképp nem érhető a nemes harc, sem a kitartás pálmájának megteremtése.

Az I. Ferenc uralkodása alatti állapot (40. §.), a mi a politikusok küzdelmét illeti, eléggé kimerítő. Azonban a főiskolák részben tárgyalása zavaró az egységre nézve, mert csak esetleg hozatik be. Vagy minden főbb fejlődést be kell fogni ide, hogy ezen király alatti állapot előttünk megjelenjen, vagy követni kell a ma már sikeresebb tárgyalási módot: tárgyak szerint csoportosítani egy-egy időszakban az eseményeket a rokonság szabályai szerint. Különben is a főiskolák külön bemutatást igényelnek, ezek szemefényei az egyháznak, saját emlőn táplált drága magzatok; a nevesebb tanárok *névleg* elősorolása nem sokat épít a tanuló vagy olvasó szívében, igen sokan vannak, kik p. o. Zákány, Köteles, Szikszai puszta nevéből fogalmat sem alkotnak, mely téren virul érdemök? vagy éppen mely iskolához tartoztak. Itt ismét vagy osztó igazsággal mérjük, s a mű rendeltetéséhez képest, szoritkozunk csak a reformátusokra; vagy érintkezés fonálán, külön említsük fel az evangélikusok tanfőfiat, iskoláit. A többet nyújtás itt a kevesebb markolást vonja maga után. Megmagyarázva a dolgot, nevet: a közrend is inkább megérti a valót. A 122. lapon vont következőt, hogy a kor „felvilágosult szelleme“ fordított a királyon is, az o. gyűlésen is, még a M. T. Akadémia alapítása is bevonul a történetbe, a miénkbe, — nem egészen ok nyomozatos, részint mert nyomban ledönti szerző az 1825—32-iki o. gyűlési tárgyalások sikertelenségével . . . 6-szor is, 8-szor is váltanak üzenetet az alsó ház derék tagjai: bizony az a szellem csak késett. Valljuk be a valót, az a szellem a francia nagy forradalom tüzeből pattant ki . . . s a nyomán kelő haladás az egyházak kezéből szedi ki az eddig büszke lobogókat, vagy megy az egyház vagy nem az eseményekkel, a kor nem törődik legtöbbször egyházunkkal. Ha csak tüzetesen előadni nem akarjuk az országgyűlés vallásügyi történetét, felesleges a kísérletezés, eredményére nem vezetés műveletének emlegetése. Ezzel is rövidítenők a politikai részt.

A 41. §-ban jelezve a végső küzdés és nemzeti szellem ébredése, megkapó vonásokkal, eleven színezéssel és az 1848-iki vívmányok. A főtárgyról eltéríti a figyelmet az egyházi irodalom részleges bevonása ide; ismét nevekkel találkozunk, 100 nem szakértő közül alig érti egy-kettő: ki volt Kiss Ádám és mit tett? Az egyház-irodalom az egész korszakban egy vagy két külön cikkben kezelendő tárgy csoportosítás szerint . . . és pedig felekezetek szerint külön tartva, a magunkéra bővebben kiterjeszkedve, mert a mi történetünk előadása és ismertetése a cél.

Az újkori szomorú évtizedet (1849—1860.), a nyílt parancs mozgalmát a 42. §. festi. A tényező alakok között az iskolaügyben Szoboszlait, a pátensében Balogh Pétert nem találjuk. Szintén rejtély marad, miért vonja vissza a király a zaklatások sora után a patenst, mit 1 év előtt oly hévvel bocsátott ki, a küldöttség előterjesztése, sem Vay Miklós maga, nem lettek volna képesek a hatályon kívül helyezést kivinni. Történetben rejtély nincs. Ha fentebb pápára, a kölni és poseni érsekre hivathozás történt (utóbbi felesleges, a német viszonyok ismerete nélkül nem tájékoztat): itt lett volna hely a politikai indokokat, fordulatot, sőt a benyúló európai eseményt felemlíteni, akkor látszott volna az ok, nemcsak az okozat. Solferino nélkül aligha áll be a magyar alkotmány fordulata, a pátens felrététele. Az egyiptomi csapások nagy tényezők ma is a meg-

keményedett szívek puhítására és a rosszul látók szeméinek megnyitására. Különben a tiz év története tömör, pedig röviden egybefoglalni az események összefüggését, nem könnyű dolog.

Az 1860-tól az újabb időkig való történet a 43-ik szakaszban foglaltatik. Ez helyesen van. A kort, melyben élünk, elég csak általában, tényekkel vázolni. Így tesz e cikk, éppen csak a tények mellől kilépést nem helyeslem. Az *unio* eszméjét megérinteni elég. Kezdi korán Pap Istvánnal, ha itt kezd, meg kellett volna jelölni az évet (1823.), mert így a felirásból azt hihetnők, hogy 1860 után történt a kezdemény, pedig már 1848 előtt is folyt javában. Itt szárazon megemlíthető lett volna 3—4 kísérlet s végezni, hogy ez idő szerint kivihetetlen; s nem kellene megint új kikezdésben visszatérni rá, e visszatérés mellőzendő.

Ugyszinte mellőzendő a következő bekezdés (134. és 135. l.), mely lelkesége mellett is csak okoskodás, némileg jóslat. Így nem tény, kivált nem tény, hogy „miénk a jövő“. Legalább ennek az újabb statisztikai adatok ellenmondanak. Ily lelkesítő biztatást hagyni kell a tanárra.

Első részében az országgyűlési vallásügyi végzéseket kellőleg sorolja elő, kár, hogy a prot. püspökök s főgondnokok egyrésze felsőházi tagságra emelése jelezve nincs. Ama kitétel, hogy „legigazságosabb“ min. rendelet (1086/1890.) szabályozta a keresztelés ügyét, felesleges, mert elbukott hatálya, s mindig kérdés: mennyiben „legigazságosabb“? vajjon megegyezik-e a lelkiismeretszabadsággal? Különben is autonómiánkba ütközik minkei miniszteri rendelettel kormányozni. Fenn kifogást tettek őseink a helytartósági rendeletek ellen, ne legyünk következtelenek, ha azok javunkra látszanak is szólni.

A 70-es évek alkotásáról, a *prot. egyletről* meg kellett volna említeni, hogy az megszűnt, mert így azt gondolhatja az olvasó, hogy ma is él. Az ének-ügyről elég csak a kezdeményt jelezni, mert a „rövid időre“ célzás ismét csak vaktában beszélés, évtized óta nyugszik ez az ügy, s fog is nyugodni. Énekek újítására hittő lángoló kor kívántatik, ez pedig teljesen hiányzik most. Inkább nyugodjék is az eszme, mint új zavart keltsen-vagy kores eredményt idézzen elő. Elszalasztottuk Arany János megragadását, ki Aristophanes helyett, a zoltárfordítást ha megragadta volna, most másként állanánk; elszalasztottuk Tompa lelkét megnyerni . . . most már várnuuk kell, míg egy új magyar Béza, vagy Marot, vagy egy Szenczi születik. Egyelőre elég is lenne a zoltárookra szoritkozni. A mi még nincs, a mi még be nem áll, arról tankönyvben ne beszéljünk.

Ezt mondhatjuk a tanárképző felállításáról szóló indítványra, mert „a mindent elkövetés“ fogalma itt sem érvényes, sőt a nagy eszme, világi nagyjaink zömének lelkében erős visszhangot nem keltett, így vonaglik. Elég azt is csak szárazon megemlíteni, vagy mellőzni. Korunk nem tudta felhasználni a millennium keltette lelkesedést, így földre esett a Bethlen Gábor-féle nagy eszme: a magyar egyetemé. Még jönni fog egy nagy évfordulat 1906-ban, a bécsi béke 300-ados fordulója, mely politikai szabadságunkkal is kapcsolatban van, ha fel tudnánk hevülni akkor, s a református nép két milliója, kunyhótól palotáig, áthatottságba jönne: akkor talán lehetne a pyramisnál dicsőbb alkotással ref. magyar egyetemmél ünnepelni azt. De hát alszik a hit világa, a vallási élet nem zendül s mi tehetlenül eldobunk magunktól minden ritka és nagy alkalmat,

így a logos sem „szómá“-vá (testlé), sem „lalón“-ná (beszélővé) nem válik, hallgat.

Záradékol felemlíti szerző az ágostai hitvallású testvérek szervező zsinatját 1891-ben. Teljesség kedvéért meg kellett volna mondani, hogy ez nem oly egységesítés, mint a miénk, mert az erdélyi szász luth. egyház különválva maradt, így az Erdélylyel való politikai egyesülés e tekintetben csorba. Két luth. egyház van ma, más-más törvénnyel. Szomorú állapot ez. a szászok ridegségére vall, ők „status in statu, ecclesia in ecclesia“ akarnak lenni, most is Hontér ünnepöket kiszakították a magyar reformáció keretéből, maguknak és külföldnek világotak. Tényeket kell elősorolni . . . kivált a legujabb korban. Ezért terjeszkedtem ki az utolsó cikk megvilágítására.

Végző cikk a 44-ik, tartalma egyházunk alkotmányának, törvényeinek ismertetése, a jelen képe. Ez világos összefoglalás, kellő tájékoztatást nyújtó. Nem ártott volna legalább záró jegyzetben adni a lélekszám szerinti statisztikát hazánk vallásos állapotáról.

Néhány sajtóhibára is rámutatok a 66, 72, 73, 76, 77, 81, 90, 91, 93, 94, 108. és 131. lapokon.

V.

Ezzel végére értünk e jóra való munka ismertetésének. Ritkább tünemény nálunk egy összefoglaló egyháztörténelem megjelenése és éppen egyházunk jelleméhez alkalmazva, ezért nem sajnáltuk a fáradságot bővebben foglalkozni vele; megérdemlé ez azért is, mert szerző saját költségén, így áldozattal jelent az meg. Kihalt a régi erény: pártfogóként állani elő munkás egyházi íróink műve kiadására. A tehetséges író verejtékezve megírja művét, aztán tetemes áldozattal kiadja, aztán a mű nyakán marad, nincs vevő, nincs olvasó. Nem esoda, ha lelohad az írói kedv . . . egyházirodalmunk pedig szomorúan pang. Egynehány méltányló léleknek háláját fogadja szerző erkölcsi jutalmul. Ha másként nem jutalmazható, ajánlandó, hogy e művecske jutalomkönyv gyanánt vásároltassék a presbyteriumok, iskolaszékek által s konfirmációk alkalmával egy pár példány ajándékoztassék a konfirmáltak jelesbjeinek. Ha ily alkalomra egy-egy példány vételéről s kiosztásáról gondoskodnék pár száz lelkészünk legalább: szerző írói áldozata nem hullna földre; a mi szinte lényeges, sőt áldásos eredmény lenne: egyházunk szenvedés és dicsőségteljes képe széthelyezettnek egyes gyülekezetek egyes családjaink kebelébe, otthonába!

A javalt módosítások mellett átalakítva s újra kiadva, e mű *tankönyv* gyanánt használható gymnasiumaink felső osztályában. Sőt jelen alakjában is használható. Az üdvös hatást nem gyakorló összehasonlító vallástan kiküszöbölendő középiskoláinkból*, helyébe inkább 2 éven át vitessék be hazai egyházunk és művelődése története. Fogadja szerző szép munkájáért üdvözlőmet. Tehetségénél, buzgalmánál, irányánál fogva hivatva van e könyvet rövidített s tömörített alakban tankönyvül feldolgozni; ez lenne a tömör kiadás, és ugyanezt, az általam jelzett bővítéssel az olvasó közönség számára terjedelmesebben átalakítani, ez jutna aztán be körárusítás útján református családainkba, hol nélkülözünk ilyen művet.

Végző megjegyzésem. Nem szabad semmi áldozattól visszarendülni. Tanügyi bizottságaink komoly figyelmét kérem, hogy református egyházi történetünk

* Lásd e fontos indítványra nyílt leveletem, Debr. Prot. Lap, 1897. 12. sz. és u. o. 1894. 7., 8. sz.

középiskolai tankönyvébe tétessen be, a régi magyar plutárk szép képei nyomán képeket, u. m. egy lapra hat kis képet, t. i. Luther, Melancton, Zwingli, Kálvin, Béza, Szegedi Kis István arcképeit, ez állhatna a címlapnál; egy másik lapon vétetnék fel újra 6 kép, u. m. Boeska, Bethlen, I. Rákóczi György, Lőrántfi Zsuzsanna, Szenczi Molnár Albert, Vay József; egy 3-ik lapra Bod Péter, Sinai, Szoboszlai, Török Pál, Révész Imre, Balogh Péter; mind szép kiállításban. E képlapok kivethetők levén, azokat a családok lakáiban falakra helyezhetnék bekeretezve.

Szükséges volna legalább 3 lapon 3 térkép is a). A Mélius kori (1571.) hazai térkép, feltüntetve az ország három részre osztottságát, s azon a protestáns akkori tractusokat, iskolákat stb. b) A 2-ik térkép adná a linci béke körüli (1645—1658.) hazai föld ábráját térképileg, az akkori ref. egyházkerületeket s nevezetesebb világló városokat, várakat, nyomdákat stb. c) Végre a mai felosztás szerinti hazai térképet, a ref. egyházkerületek szerint.

Képek és térképek a könyv nagyobb kiadásába is bemennének. Ily képekkel díszítés rendkívüli hatással volna ifjúságunk lelkületére. A kedélyt, lelkületet sem kell mai korban kifejejteni. Sőt bevinném 6 reform. főiskolánk épületrajzát is szinte egy lapon. Így muzeumszerű hatást is keltene a könyv; látván látnánk, lelkünk magaslatra emelkednék, a mult feltámadna érzékvilágunkban. Maga a történelem a régi világ feltámadásának tudománya.

Debrecen, 1898. aug. 10.

Balogh Ferenc,
hittanár.

KÜLFÖLD.

Ausztria.

Ausztriában a lakosság széles rétegeit a római katholicismustól való undor fogta, el a mi megteremtette a protestantismus iránti — ha szinte egyelőre csak homályos — vonzódást. Bécsben az utóbbi években, mint megbízható forrásból értesülünk, évente mintegy kétszáz katolikus lépett át a protestáns egyházba. S ezt a protestáns-áramlatot magok a róm. kath. püspökök is megerősítik. Brynny ch königrázi püspök egyik pásztor levelében például a következő jellemző helyekkel találkozunk. In multis parochiis nostris rapere et mactare oviculas studet iste lupus, qui saeculo quinto et sexto decimo depopulavit ovile Petri in patria nostra. Novo quodam conatu, non solum oratoria condendo, sed praeprimis ephemeridibus — calumniis et contumeliis plenis — studet haeresis ista pervertere nostros. Et scitis, quomodo multi praesertim, qui „intelligentes“ vocantur, suam religionem vilipendentes aures et cor praebent doctrinis istis „variis et peregrinis“ (Ebr. 13, 9), putantes protestantismum esse quandam puriorem et libertati magis faventem religionem. Ast habemus sacerdotes, qui in talibus parochiis laborantes non solum verbo, sed etiam libellis et foliis preclare nostram defendentes lupos istos in pelle ovina arcent“. A püspök eme vallomások számára nem választhatott volna szebb képet, mint a farkasét és a bárányét, különösen mikor a római farkas báránybőrben panaszkodik a protestáns bárányra. S az irodalmilag buzgólkodó papokkal való önvizsgáztatás szintén keveset ér,

mert az a kétes értékű vallomás következik utána: Quasi modo geniti infantes adhuc sumus. S abban a reményben, hogy pásztori levelének olvasói „olyanok, mint az újszülött csecsemők“, különösen az erszényökkel teszen kísérletet, a klerikális sajtó támogatása érdekében: „Non parcamus pecuniae ad ista peragenda necessariae. Res nostra agitur, dixit quidam. Qui parce seminat, parce et metet. (2. Kor. 9, 6.)“

Valószínűleg kommentár gyanánt az utóbbi, ismételt kísérlethez, hogy t. i. a püspökök pásztori hűségüket első renden a juhok megnyirásával akarják bebizonyítani, a „Bozener Zeitung“ a következő számokat közli a római katolikus egyház vagyoni viszonyairól Ausztriában:

Földek becsértéke	133,168,268	frt.
Értékpapírok	132,958,522	„
Tőkevagyon	30,446,980	„

De ehhez járul még, minthogy a földek valódi értéküknek csak 28%-re vannak becsülve . . . 314,196,120

Tehát holt kézen van együttesen . . . 609,769,890

frt., azaz több mint egy milliárd márka. „S ennek dacára — mondja a Bozener Zeitung — „egyre jajgatnak, panaszkodnak, s nem átalják szegény parasztok, munkások, keservesen megkuporgatott filléreit minden lehető uton-módon, a legkülönbözőbb ürügyek alatt elszedni. S cselekszik ezt olyan időben, hol minden szögletben ott ül az inség, mikor változhatlan természeti erők csapásai egész országreszket pusztítottak el és a nyomor a szegény becsületes emberek ezreit űzi éhhalálba.“ Természetes, hogy a trienti érsek ezt a Bozener Zeitungot átokkal sújtotta s minthogy ez az átok Bozen liberális német polgárságánál nem sokat használt, parasztyűléseket hív össze, cséphadarókkal hadd védelemzék meg a veszélyben forgó szentélyt.

Olaszország.

A felsőolaszországi socialisticus zavargások alkalmával, mint tudjuk, az olasz kormány elrendelte a klerikális egyesületek feloszlását és betiltotta a klerikális sajtót, minthogy kitünt, hogy épen ezek voltak a dynasztia-ellenes forrongások melegágyai. A mint erre el lehettünk készülvé, a pápa augusztus hó elején erre az intézkedésre egy encyklikával felelt, a melynek hangja élesség dolgában semmi kivánni valót sem hagy fenn. „A kormány rendszabályai“ — mondja a többek közt — „megsértik a jogelveket. Mert a katolikusoknak bizonyára épügy meg van engedve, hogy a szabadságból hasznót húzzanak, mint minden más polgárnak. De személyes sérelmet képeznek ellenünk is, kik a betiltott intézményeket rendeltük s megáldottuk. A katolikusok sohasem fogják feladni azt a vágyat, hogy a „Souverain Pontifex“ függetlenségét és igazi szabadságát visszanyerje, a mi múlhatlan feltétele magának a katolikus egyház függetlenségének és szabadságának. Ezeket az óhajokat sem fenyegetések, sem erőszakoskodás nem fogják soha kiirtani az olasz katolikusok szivéből. *Órultság volna, ha az egyháznak az államhoz való jelenlegi viszonya mellett a katolikusoktól a rend fentartásának támogatását követelnék, mikor nekik, összeütközés esetén a papság érdekeihez képest kell cselekedniök.*“

Az encyklika úgy Olaszország, mint a külföld

katolikusaihoz intézett tüzes felhívással végződik s a püspökökre, clerusra és népre apostoli áldást ad.

A pápának ez a forradalmi felhívása azonban, mint egyre jobban látszik, az olasz sajtóban élénk visszatetszést szült. Konservatív, liberális és radikális lapok egyértelműleg elítélik azt a merészséget, melylyel a szentszék nem áallja hirdetni, hogy a fölözlatott klerikális egyletek és a betiltott klerikális lapok a májusi zavargásokban ártatlanok voltak s csakis vallás-erkölcsi célokat szolgáltak. Az az egyértelműség és erő, melylyel a különben olyan erőtelen olasz közvélemény a rosszul informált pápával szembezáll, fölötte érdekes jelenség. A lapoknak könnyü a dolguk a pápa állításaival szemben. Csak azokra az óvó intelmekre kell reámutatniok, a melyeket Bonomelli cremonai püspök a múlt télen nem egyszer intézett a klerikális hecc-sajtóhoz. A mi pedig a felözlatott egyesületeket illeti, elég emlékeztünkbe idézni csak azt, hogy az olasz katolikusok congressusa olyan napirendet fogadott el, a mely a föderalistikus köztársaságot jelölte meg Olaszországra nézve kívánatos államformának. Nyomatékkal mutatnak reá az olasz lapok arra az ellentmondásra is, hogy a pápa először azt erősíti, miként a klerikálisok hűséges, békés, jó állampolgárok, hogy aztán nyomban inthesse öket, nehogy valamikép „positiv segítséget nyújtsanak a rend fentartásához“. Mert ha ezt tennék, ellentétbe jutnának a szentszék tanaival és szabályaival s eltérnének attól a zsinórmértéktől, melyet az összes többi nemzetek katolikusai elfogadtak. Az encyklika, a lapok ítélete szerint, nem őszinte s az olasz katolikusoknak meg kell gondolniok, hogy a pápa politikai követeléseiránt való vak engedelmesség gyakran végzetes volt. Bizonyágot teszen erről Olaszország egész története és Spanyolország csak azért sülyedt le olyan mélyen, mert állami életében klérusra s pápaságra túlságos tekintettel volt. A vatikán ügyének az encyklika bajosan használ valamit. Aligha lesz egyéb látható eredménye, mint hogy az olaszokat nyomatékosan figyelmezteti a pápaság részéről fenyegető veszélyre, s egyesíti öket ennek elhárítására.

Különben éppen a legjobbkor jön köztudomásra az irodalomtörténet pisai tanárának, Antonio Chioccsini-nek a római egyházból az evangélikus egyházba történt átlépése. Három folio-oldalt betöltő levélben fejti ki lépése indító okait. Csak egy jellemző helyet veszünk ki belöle, a mely a legutóbbi olaszországi lázadási kudarc megítélésére s a pápaság sociális hatalmának megértésére szolgál. Chioccsini, mint buzgó katolikus, egy kath. ifjusági egyesületnek is tagja volt. Ebből az időből így ír: „De a mint észrevettem, hogy szórakozásaink és beszélgetéseink inkább politikai, mint vallásos tartalmúak voltak, — hogy gyűléseinknek a keresztyéni épüléshez semmi közük sem volt; *mikor láttam, hogy voltaképpen célzatuk nem egyéb, mint hogy zűrzavar és bizalmatlanság magvait teljesen alárendeljék a pápai hatalom uralmának*, melyet pedig a történelem elítélt: először határozottan tiltakoztam ellene, aztán pedig ott hagytam az egyesületet, melyben tisztességgel tovább nem maradhattam benn.“

Németből

—s—a.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

63. A szentesi reform. egyház keletkezésének, küzdelmeinek, külső és belső fejlődésének rövid vázlata.

(Folytatás.)

1799—1853. *Kiss Bálint*. A szentesi ref. egyház Gaál István mellett senkinek sem köszönhet annyit, mint neki. Ugy hogy a két nagynevű lelkipásztor közül nem lehet eldönteni, hogy melyik volt nagyobb. Amaz igaz, hogy válságosabb körülmények közt élt, de ez még többet tudott és nagyon sokat is tett. Mindkettőjük neve halhatatlan emlékezetben fog fennmaradni!

Kiss Bálint született Vésztőn, Békés megyében, 1772. év dec. havában. Szülei voltak Kis István és Nagy Katalin. A gondos anyai szem csakhamar felismervén az elevenszemű gyermek szép tehetségét, buzdította, hogy lépjen a tanulói pályára.

Tanulmányait elkezdte Vésztőn, folytatta Derecskén — a hol akkor algyrnasium volt — s végezte Debrecenben. Innen 1795-ben haza hívták Vésztőre rektornak. Három évig működött ezen minőségben, mely idő alatt — ez is egy jele a szép tehetség mellett nagyratörő léleknek! — magán szorgalomból megtanult németül. 1798-ban kir. útlevelel külföldi egyetemre ment, Jénába, útbá ejtvén Bécsre, Prágát, Dresdát és Lipsét. Tatai Andrással a későbbi híres Kecskeméti professzorral lakott együtt. Az előadásokat kiváló szorgalommal látogatta és hallgatta; többek közt a Fichtét is. Valószínűleg mivel szegénysége miatt nem tudta volna magát tovább az idegenben fentartani, bár mennyire vágyott is erre, egy év múlva 1799. pünköstre hazajött. Hazatérőben megnézte Coburg, Erlangen, Norimberg, Regensburg, Passau és Linc nevezetességeit.

Alig érkezett haza, már 10 nap alatt 3 lelkészi állásra kapott meghívást, u. m. M.-Sassra, K.-Tarcára és Szentésre.

Tarcára szeretett volna menni, annyival inkább, mert mint őszintén leírja: *„T. Szalai Pált mindenek ügy adták elő, mint egy fennlátó, kötőlőzködő, alkalmatlan Collegát, de az esperest T. Kúti Adám hozzám írott levelében meghagyta, hogy Szentésre Interimalis Praedikátornak jöjjenek el; ezen Jó Atya parancsolatjának, a ki engemet Rector koromba megismerve, hozzám holtig jóindulattal viseltetett, engedtem és eljöttem Szentésre Jun. 13 dikán Ao. 1799.“* (Hist. 329. 1.)

A legközelebbi vasárnapon megtartotta beköszönő beszédjét és olyan hatást ért el vele, hogy a presbyterium — közvetlen a templomból kijövet után — meghívta rendes lelkipásztornak.

Eleinte vonakodott elfogadni az egyház megtisztelő ajánlatát, mert a tarcasaiaknak már előbb kötelező ígéretet tett, de egyfelől az esperes közrehatására, másfelől pedig azért, mivel Szalai Pálban kellemesen csalódott: itt maradt és a következő 1800-ik esztendőben meg is nősült, elvevén feleségül Kecskeméti Veres-egyházi Pál és Szoboszlai Juliánna h. l. Évát, kivel a lehető legnagyobb boldogságban és megelégedésben töltött 53 évet. Született 6 gyermekük; 5 fiu és 1 leány. Ezek közül azonban csak hármat nevelhettek fel, mert a leányka és két fiú még kicsiny korukban elhunytak.

Kiss Bálint felvilágosodottságát mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy gyermekeiket — bár nagyon szerette őket. — nem korlátozta pályaválasztásukban;

igy aztán fiai közül *Bálint* festő lett; *Ferenc* „a ki tanulni nem szeretett“ (331. l.) timár mesterember, a legkisebbik pedig *Pál*, vele egyidejűleg és utána is pár évig szentesi lelkipásztor.

Mint szegénysorsú földmives szülék gyermeke Kiss Bálint rajongott a természetért és mindenben az egyszerűséget és természetességet kereste. Két kötetre menő egyházi beszédeit is a világosság, keresetlenség, tartalmi és alaki szépség mellett az egyszerűség jellemzi. Igényei nagyon csekélyek voltak. Ételen és italban kevéssel megelégedő volt. A szesz italokat nem szerette és a bort is csak orvosság gyanánt használta.

A felekezeti türelem gyakorlásában is maga ment jó példával elől, a mi által a többi felekezetek lelkészeinek megelégedését, sőt őszinte tiszteletét méltán kiérdemelte. Ugy az egyházi, mint a világi tisztviselőket testvéreinek tekintette és szeretettel viseltetett irántuk. Általában emberszerető volt, ki inkább adott másnak mint sem kért volna.

A tétlenséget ki nem állhatta. Folyton gondolkozott valami cél- és korszerű intézmény, vagy eszköz létrehozatalán; vagy pedig valami testedző munkával töltötte idejét.

Ifjuságában a zenét nagyon szerette, sőt maga is jól zongorázott. Később e helyett orvosa tanácsára asztalos és esztergályos munkákkal foglalkozott. Furt, faragot és csakhamar oly kézi ügyességre tett szert, hogy egy igen szép varóasztalt készített.

Mivel külföldön jártában sok nagy várost bejárt, általános műveltségű volt és nem pusztán a theologiai dolgokkal foglalkozott, hanem azokkal is, mik az életbe vágnak.

Szakszerűleg foglalkozott a gazdálkodással, bár panaszkodik, hogy inkább kára, mint haszna volt azon. Készített vaskéket, melyek a régi faekéknél könnyebben kezelhetők voltak és a földet jobban megmunkálták. Majd ezt is tökéletesbitette és addig gondolkozott, hogy — mivel az első nagyon sokba került — szegényebb sorsuak számára egy olyan ekét talált fel, mely csak 3 pfrt 40 krba került. Irt a malmok javításáról; azoknál is a faszervezet helyett a vasat ajánlotta. E munkáját német nyelven is megírva felküldte Bécsbe az alsó ausztriai Landes Regierungnak, a mely 200 arany jutalmat ígért annak a szakértő építésznek, a ki erről a munkáról a legjobb tervet készíti.

A vegytannal is sokat foglalkozott.

Szakadatlan munkásságáról maga is megemlékezik pár szóval: *„Rajzoltam egy olyan Toló-kaszát mellyel olyan sebessen lehetne rendet vágni, mint a milyen sebessen megyen az ember. Rajzoltam egy olyan Machinát is, mellyen a kevés gabonát egy munkával ki lehetne dörzsölni, meg lehetne szórni és rostálni is. De még ezek tsak Rajzba vagynak, idővel meg fogom próbálni. ha jobb módom lesz a megkészítetésekre. Sok jegyzéket összeirtam arra is. Mi módon lehetne a szaglás és kóstolás által a természeti dolgoknak esmerésében bejjebb menni; hogy lehetne kitapogatni, mitsoda részekből vagynak összerakva; ezeknek esmértek által, hogy lehetne a természetnek eddig nem esmért ajándékait testünk táplálására fordítani és orvoslására bővebb mértékben használni. Látván, hogy a főtiszt. Superintendentia által ígért Oskolai könyvek soká érkeznek; a nálunk levő alsóbb oskolák számára a keresztyén*

vallásból, a mellyeket szükségesebb tudni, rövideddenn, a gyermekektől is megérthető együgyűséggel leirtam s a Tanítóknak által adtam, Kérdésekbe és feleletekbe foglalva. Leirtam az egész Erköltsi tudományt is és ezeknek Tanítóink a tanításban már egy néhány esztendőktől fogva hasznokat veszik“ (v. ö. Hist. 335. 336. 1.)

Megirta az egyház történelmét, külső és belső fejlődését részletesen 1764—1825.

Általában megelégedett, boldog életet élt, a melyet csak egyszer zavart meg az ármánykodás. Egyik lelkész-társának, Gyarmati Ferencnek, ugyanis volt egy Tóbi István nevű káplánja és mikor Gyarmati halála után nem őt, hanem Dobossy Mihályt választották meg szentesi papnak, a Tóbi párthivei kijelentették, hogy ha nem akarja collegájána: Tobit, hát Kiss Bálint uram is elmehet!

Az érzékeny szivü ember vizsgálatot kért tartani az egyházmegyétől ebben az ügyben. A vizsgáló bizottság ki is jött és meggyőződve arról, hogy Kiss Bálintot ártatlanul bántották és alaptalanul rágalmazták, gyanúsították: kijelentette a Tóbi párthiveinek, hogy többé ilyet cselekedni ne merészeljenek, mert ellenkező esetben a vármegyétől kérnek elégtételt a megsértett lelkészek.

A jölelkü lelkipásztor elfeledte ugyan ezen sérelmet és — mint maga megjegyzi — később épen ezek az emberek lettek a legjobb akarói, de mindazáltal némi kis tájéalmazással így végzi derfeljegyzését: „*Jónak láttam ezt, az életem világosabb részeit árnyékozó történetet is feljegyezni a következőknek tanuságára, hogy a mások előtt való becsületenn sokat ne építsenek, mert változó az embereknek hajlandóságok, arra fordul, a merre a szél viszi; a ki ma mások után megditsér, holnap a mások kedvéért meggyaláz; de azért ha minden jó igyekezet mellett ér is kedvetlenség, nem kell elkedvetlenedni, s a jóbann megrestülni, tudvann, hogy a változandóság a halandók sorsa. Másrésről azoknak, a kik másoknál valamitskével fellebb állanak, intésekre: hogy ne hitessék el magokkal, hogy az ő jelenvaló hatalmok, tekintetek örökre eltakarja tselekedeteiknek disztelen formáját, mert az idő mindent megemész; porunk felett megálván a töllünk semmit nem tartó nemzedék, kedvezés nélkül kimondja itéletét, emlékeztünknek becsületére vagy gyaláztatjára. Nem kell hát nekik indulatból egy lépést is tenni; és a gyúladást, bár ha távol van is házoktól, addig kell igyekezni eloltani míg erőt nem vesz“! (v. ö. Hist. 341. 342. 1.)*

Óriási munkabíró természete mellett is Kiss Bálint már 1825-ben érezte ereje hanyatlását, úgy hogy maga mondja: „*Már hanyatlik éltém napja; mik érhetnek még addig, míg az éjszaka reám következik, az Isten tudja; a míg lehet, azokat is fel fogom jegyezni; a mi pedig töllem nem telhetik, bizom azt az utánunk következőknek hűségekre“ (3421.)*

Ezután ugyan még több mint egy negyed századig élt, de élete végén sokat betegeskedett. Meghalt élete 81-ik, szentesi lelkészkedése 54-ik évében 1853. márc. 25.

Kiss Bálint már ifjú korában kedvelt és ismert ember volt nemcsak az egyházmegyén, hanem az egész protestáns világban. 1805-ben szülőhelye, Vésztő, meghívta papjának, de nem fogadta el. Érdemei elismeré-

sül az egyházmegye 1814-ben tanácsbíróvá, 1836-ban segédesperessé és jegyzőjévé, 1846-ban pedig esperessé választotta. Levelező tagja volt a M. T. Akadémiának: a M. Természettudományi Társulat 1846-ban rendes tagsággal tisztelte meg. Oly sokat tett gyülekezete, városa és a tudomány érdekében, hogy méltán elmondhatjuk, miszerint egyike volt a század legnagyobb papjainak.

Az ő működési idejére esik az új templom felépítése is. A hálás utókor megemlékezvén elévülhetetlen érdemeiről, a Bálint fia által rajzolt képről lefestette és 1881. okt. hó 24-én ünnepélyesen leleplezvén, egyháztanácsunk gyűléstermében függesztette ki az őt csaknem életnagyságban ábrázoló szép képet.

1803—1812. *Gyarmati Ferenc.* Született Sárándon 1743-ban Tanulmányait megkezdte Sárándon, folytatta Debrecenben Debrecenből Török-Szt.-Miklósrá ment rektornak s az ott szerzett pénzen — tanulmányai befejezése végett — kiment külföldi egyetemre, Baselbe. Hazajövele után előbb 10 évig tiszaroffi, majd azután 20 évig makói lelkipásztor volt. Itt választották meg tanácsbírónak és jegyzőnek. 1803-ban, a Szalai Pál halála után, Szentesre hívták meg. 1808-ban esperes lett, de ezen tisztséget csak 4 évig viselhette, mert 1812. márc. 12-én élete 70-ik évében meghalt.

Élete vége felé köszvényben szenvedett és e miatt káplánokat kellett tartania. Segédei voltak: *Pólya János, Mikolai József és Tóbi István.*

1813—1853. *Dobossy Mihály* Szentesen született 1780. január 14-én Ns. Dobossy Mihály és Kerekes Sára születtől. Iskoláit megkezdte itthon, folytatta Hódmezővásárhelyen s bevégezte Debrecenben. Debrecenből Kis-Marjára ment rektornak, hol 3 évig működött dicséretes szorgalommal és közmegelegedésre. Innen — ősi szokás szerint — kiment egy évre külföldi egyetemre, Göttingába. Hazatérte után a papi censurát dicséretes eredménnyel letévén, rövid ideig Vég Veres-marty Sámuel püspök segédje volt Kecskeméten. 1808-ban a baranyai Vaiszlóra ment papnak, a hol 1813-ig lelkészkedett, mikor a szentesi egyháztanács — Gyarmati Ferenc halála után — egyhangúlag meghívta szülőföldjére és itt volt haláláig.

Németül és franciául — a latin nyelv mellett — jól beszélt. Munkás ember volt, különösen ifjú korában. Idegen nyelvről többféle dolgotatokat, különösen utleírásokat fordított magyarra és ezek közül egy néhányat ki is adott; minthogy azonban Magyarországon ebben a korban a könyveket még nem igen vették: ráfizetett és így elment a kedve attól, hogy többi dolgotatit is kiadja. Egyházi beszédeit mindig komolyan kidolgozta, de — mint az öregek emlegetik — kissé hosszadalmas volt. Jó szive a szegényeken és szükölködőkön mindig megeesett és szívesen adott bárkinek, a ki reá volt szorúva.

Általános kedvelt ember volt és lelkész-társával, Kiss Bálinttal példás egyetértésben élt. Meghalt 7 héttel Kiss Bálint után, életének 74-ik évében 1853. május 13-án.

Pap Lajos,
körlelkész és vallástanár.

Berky Sándor,
segédlelkész.

(Folyt köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Sürgősen felkérjük** lapunk mindazon járatóit, kik az idei I. és II. félévre, vagy régibb időre hátralékban vannak, hogy tartozásaikat **mielőbb beküldeni** szíveskedjenek, mert ellenkező esetben **postai megbízáshoz volnánk kénytelenek folyamodni.** Fizetési kötelezettségeink halasztást nem szenvedhetnek, mi pedig számos sürgetés és némeleknél ígéret után sem vagyunk képesek az előfizetési díjakhoz hozzá jutni, pedig nem akarjuk, hogy e miatt lapunk újabb pénzügyi válságba jusson. Az előfizetések megújítását is tisztelettel kérjük.

— **Apró hírek.** *A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület* központi bizottsága legközelebbi ülésében a kisujszállási intéző körök kérelmére elhalasztott közgyűlésnek hol és mikor leendő megtarthatása felett tanácskozáván, abban állapodott meg, hogy az egyesületi közgyűlést a f. évi karácsonyi szünidő alkalmasnak mutatkozó napjaira, *Debrecenbe* hívja össze, hacsak addig valamely intézet megfelelő formában meg nem hívja elnöksége útján az egyesületet, hogy kebelében tartsa közgyűlését. Nagy örömmel vette a bizottság, hogy a távoli Dunántúl híres pápai kollégiumából *nyole* tanár, névszerint: Tóth Dániel, Németh István, dr. Horváth József, Kis József, Kis Ernő, dr. Antal Géza, Faragó János és dr. Körös Endre lépett be az egyesületbe. Vajha a szép példa másokat is vonzana, akkor egy már régen felvetett szép eszme megvalósulást nyerhetne és pedig a kálvinizmus javára és dicsőségére. — *A debreceni ev. ref. főiskolában* az 1898/99. iskolai év *ünnepélyes megnyitása* a főiskola oratóriumában tartandó istenítisztelettel szeptember 9-én délelőtt 9 órakor történik, mely után dr. Kovács Sándor, az akadémia igazgatója székfoglaló értekesést tart a főiskola dísztermében. — *A belső-somogyi ev. ref. egyházmegye,* a dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése alkalmával, 1898. évi szeptember hó 20-án főgymnasiumának százéves és az intézet új épületének felavató ünnepségét tartja *Csurgón.* Az ünnepség sorrendje a következő: 1. A dunántúli ev. ref. egyházkerület megalakuló gyűlése a főgymn. új épületének rajztermében reggel 8 órakor. 2. Istenítisztelet az ev. ref. templomban 9 órakor. A beszédet tartja Barakonyi Kristóf belső-somogyi ev. ref. esperes. Énekel a főgymn. énekkar. 3. Az új épületben 10 órakor: Hymnus. Előadja a főgymn. énekkar. 4. Alkalmi beszéd. Tartja Vida Károly dr., az intézet igazgatója. 5. Emlékbeszéd Soltra Alajos felett. Tartja Baksay Sándor, a solti ev. ref. egyházmegye esperese. 6. Óda. Irja és szavalja Horváth József dr., az intézet tanára. 7. Szózat. Előadja a főgymn. énekkar. Délután 1 órakor közebed a Korona vendéglő nagytermében. Este 8 órakor Tóth Lajos bpesti nemzeti zenedei tanár és zongoraművész közreműködésével hangverseny. Hangverseny után táncmulatság. — *Borsos István* n.-váradai ref. lelkészt a fugyú egyház lelkészül hívta meg; a nagyváradi-olaszói káplánság tehát ismét megürült. Csak Máté lelkész és egyházmegyei tanácsbírónak ismét káplánra van szüksége. A kik a jó jövedelmű káplánságra igényt tartanak, jelentkezhetnek nála.

— **Egy kis statisztika.** 1898. évi január—június

hóban Debrecenben összesen 267 házasság kötött, melyekből tisztán ev. ref. 157, vegyes 61; a születendő gyermekek vallását illetőleg nem jött létre megcsegyezés 25 esetben, megcsegyezés jött létre 36 esetben. A 36 megcsegyezés következőleg oszlik meg: 1. azon 12 esetben, midőn a völegény ref. s a menyasszony r. kath. vallású, megcsegyezés létesült 8 esetben; 4 esetben az apa, 4 esetben az anya vallására. 2. Azon 28 esetben, midőn a völegény r. kath. s a menyasszony ref. vallású, megcsegyezés létesült 20 esetben; 14 esetben az apa, 6 esetben az anya vallására. 3. Azon 7 esetben, midőn a völegény ref. s a menyasszony más vallású, megcsegyezés létesült 5 esetben; 4 esetben az apa, 1 esetben az anya vallására. Nyereség az izraelitáktól 1, az ág. evangélikus egyháztól 2, a gör. kath. egyháztól 1, összesen 4. Veszteség a gör. kath. egyházzal szemben a ref. egyháznak 1, tiszta nyereség 3. 4. Azon 5 esetben, midőn a menyasszony ref. s a völegény más vallású, megcsegyezés 3 esetben létesült, mind a három az anya vallására. Nyereség a gör. k. egyháztól 3.

— **A halábori ev. ref. egyház** ifj. Lánzy József lelkész, Kőszeghi Bertalan gondnok és 6 presbyter aláírásával adakozásra való fölhívást bocsátott ki hitsorsosainkhoz, hogy a 417 lelket számláló szegény egyházat templomépítési terve valószínűsítésében támogassák. „Legnagyobb óhajtasunk, egyetlen reményünk” — mondja a felhívás — „hogy Istent, a mi mennyei Atyánkat, kibem hiszünk, kibem reménylünk s kibem bizodalunk vagyon, méltó helyen. Őt megillető szent csarnokban a hívőkkel együttesen imádhassuk. Igen! templomot óhajtanánk építeni, őh, de kicsiny egyházunk onerejéből erre képtelen. Kevés erre azon töke, melyet önmagunk között évek hosszú során — bár nélkülözéseknek is ki voltunk tételve — gyűjtögettünk; kevés még akkor is, ha a Főtiszteletű és Méltóságos Konventtől némi tökesegélyt eme szent célunk keresztülvitelére nyerhetnénk. — Hiszen legalább is 7—8000 frtra volna szükségünk. Óriási összeg ez előttünk, melynek előteremtését, összegyűjtését a legnagyobb áldozatok árán sem tudjuk elérhetni a kegyes szívek áldozatkészsége nélkül. Óriási összeg ez reánk nézve, ha figyelembe vesszük, hogy 417 lélekszámból álló lakosságunkat (melynek legnagyobb része napszámos és cseléd) a múltban teljesen igénybe vette, sőt kimerítette egyházunk fentartása. Az 1891-ik évben iskolát épített, ugyanezen évben rendszeres tanítói állomást szervezett állami hozzájárulás nélkül, 1892-ben a lelkészi fizetést rendezte, 1893-ban a kornak megfelelő lelkészlakot épített, tanító és lelkészlak udvarain melléképületeket építtetett, 1894-től kezdve minden évben a parochiális telkeken célszerű renováltatásokat végeztet és mindezeket külségség igénybe vétele nélkül, egyedül a beregi egyházmegye esperese Nt. Sütő Kálmán ur is a legmelegebben támogat, szíves készséggel ajánljuk hitfeleink áldozatkészségébe. Kölesön ad az Urnak, a ki kegyelmesen ad a szegénynek. Az adományok a ref. lelkészi hivatal címére küldendők Haláborra (Bereg-vármegye, u. p. Mező-Vári).

— **Confusio idearum.** A napokban „A magyar liturgia” címen egy protestatio jelent meg a hazai politikai lapokban azzal az intentióval, hogy a magyar liturgia ügyében buzgólkodó görög katolikus vallású hazánkfiak által megindított akciót a külföld előtt gyanus színben feltüntetni akaró egynémely insinuécióval szem-

ben a helyes információt megadja s a mozgalom nemes indokairól mindeneket meggyőzőn. Az országos bizottság nevében szóló eme protestatio 3-ik pontjában szóról-szóra ezeket olvassuk: „a protestánsok részvétele e mozgalomban már azért is ki van zárva, mert az egész mozgalom éppen azért kezdeményeztetett, hogy lehetővé válván a magyar nép-ének, ez által meggátoljuk a protestantismusnak, a felekezetlen-ségnek és indifferentismusnak népünk között való elterjedését.“ Tehát a „protestantismus“ egy kalap alá vonva a „felekezetenküliség“-gel és „indifferentismus“-sal! Tréfának vennők ezt, ha nagyon is komoly ügyben nem volna írva. Így azonban bátrak vagyunk a protestatio fogalmazóját s érdemes aláíróját arra figyelmeztetni, hogy nincsenek egészen tisztában az eszmékkel. Mert a protestantismus éppen az „indifferentismus“-nak izent volt háborút s a szigorú felekezetiesség jogait proklamálta akkor, midőn a babonás s tespedő pápás egyház egységét megbontotta s a föld különböző pontjain az akaratától duzzadozó evangéliumi egyházi élet fundamentumait lerakta. Ezért jelent a protestantismus új korszakot a világtörténelemben is. S ha a nyilatkozat fogalmazója s aláírói a világ mai igazán protestáns népeit nézik, azok között találhatnak ugyan „indifferensek“-re, sőt „felekezetenküliek“-re is, de ezek bizonyára szóba sem jöhetnek akkor, ha számukat p. o. a francia, olasz, spanyol, vagy más katolikus népek ugyanolyan individuumainak a számával hasonlítjuk össze. — Ezt szükségesnek tartottuk e helyen megjegyezni, mert mi a magyar liturgia ügyét eleitől kezdve rokonszenvünkkel kísértük s van abban reánk nézve valami bántó, ha azt látjuk, hogy a mi görög katolikus hittestvéreink méltányos jogaikat még ma sem tudják Rómában más-ként megvédeni, ha csak felénk nem suhintanak s már akár tudva, akár tudatlanul bennünket meg nem gyanusítanak.

— **Szent István napja és a kálvinisták.** Biharvármegye kir. tanfelügyelője rendeletet bocsátott ki a megyebeli ref. lelkészekhez, mint iskolaszéki elnökökhöz, hogy István király napján az iskolákat lobogózzák fel s így adják tudtára a szülőknek hogy ma ünnep van. Ezen rendeletben egyúttal tudomásokra hozza a lelkészeknek azt is, hogy a **ssolgabirákkal** (!!!) immár megállapodásra jutott, hogy rendeletének végrehajtása felett örködni is fog. Furesa biz ez . . . igen furesa! Okunk van azonban rá, hogy erről most részletesebben ne szóljunk. Ugy vagyunk értesülve, hogy tárgyalások indultak meg. Hallgatásunk vagy felszólamlásunk ezen tárgyalások eredményétől függ. Annyt azonban már most is jelezhetünk, hogy szinte viszket a körünk e kérdés tárgyalásába mélyebben belebocsátkozhatni.

— **Az élet eszményképe.** A párisi „Figaró“ több előke!ő férfiut fölkeresett, megkérdezvén, hogy „húsz éves korukban mi volt eszményképök s megvalósult-e az?“ A megkérdezettek egyike festőileg írja le azt a reményt, a melyet mint tanuló Franciaország és a francia katholicismus erköles nagyságáról táplált; s mily szomorúan csalódott mindegyiket illetőleg. „Azt reméltem, hogy a haladás korában élek; de a sülyedés korszaka ez. De Franciaország jelenlegi elszomorító viszonyai között három nagy vigasztalásom maradt meg. Lelkiismeretem, a melyet soha áruba nem adtam, a melynek értékét semmi arany se fedezhetné. Családom és barátaim; a kik iránt való szeretetemet az öregség sem csökkentette. Istenem; hitemnek és elmémnek Istene, a kit lelkiismeretem fölismerni és szívem szeretni

sohasem szünt meg. Ezek miatt minden más dacára is életemet boldognak tartom s hiszem, halálom is az leend.“

— **A pápaság jogérzete.** Dr. Pinto de Guimaraes a „Revue des Revues“ számára a filippini szigeteken való spanyol uralomról igen érdekes cikket írott meg. A spanyol hivatalnokok, tehát a spanyol szerzetesek kegyetlensége és erkölcstelenségéről olyan képet fest, a mely úgy itt, mint Kubában és Porto-Ricóban az Egyesült-Államok tekintélyének beavatkozását szükségessé tette. Mindemellett XIII. Leó pápa a spanyol kormányt mégis arra sürgette, hogy a filippinek kormányzásának a protestáns Amerika kezébe jutása ellen minden lehetőt megtegyen. A pápa köteleességszerűnek tekinti ezt az eljárását, mert „a modern Európában a pápaság nem egyéb, mint a durva erőszakkal szemben a jogtektély megtestesülése.“ Mily szánalmas, hogy XIII. Leó Törökországnak durvasága miatt az örmény keresztények jogaiért, vagy Weyler tábornok erőszakosságával szemben a benszülött kubaiak érdekében soha sem érezte köteleességének sikra szállani!

— **XIII. Leó pápa meg akarja téríteni a skót kálvinistákat.** Legalább e szándékra vall az az encyklika, melyet július 25-kén a skótokhoz bocsátott ki. Elmondja ebben a pápa, hogy mennyire szíven hordja ő az eretnek testvérek s ezek között a skót kálvinisták lelki üdvösségét, hogy nem tud soha nyugodni, midőn alkalom adatik, hogy újra meg újra ne hivogassa az egy akolba a sokféle tévedésnek áldozatul esett báránykákat. Legérdekesebb része azonban ennek az encyklikának az, a hol a skót protestánsok bibliához való tiszteletét és szeretetét a katolikus hivek bibliikus érzületével hasonlítja össze!!! „Dicsérettel kell — úgy mond, — elismerni a skótokról, hogy a szentírást tiszteletben szokták tartani. De ebben a tiszteletben megvan az összhang a skót és katolikus egyház között (!!?)“. Miért ne lehetne hát ez, — kérdi tovább — indító ok, az egység helyreállítására?“ — Mi pedig e kérdésre azt mondjuk a mit az egyszéri paraszt az ő szomszedjának a korteskedések napjaiban: „szomszeduram, hát soha sem leszünk mármí egy párton“? „Dehogyan nem, ha szomszeduram hozzánk átjön, mindjárt egy párton leszünk.“

— **Ima az angol protestánsok megtéréséért.** A londoni kath. templomok a legközelebb B ben rendezendő búcsúra való meghívási hirdetménynyel vannak manapság elárasztva. A terv az, hogy mikor a népszerű fürdőhelyre a búcsúsok megérkeznek: általános imádkozás leend Angliának a protestantismusból való meg térése végett. Ugy hisszük azonban, hogy e buzgólkodásnak egyáltalában nem lesz fnganatja. Kétségtelen, hogy az anglikán papságból többen sietnek a romanismus felé, mert theologiai nevelésök egészen természetessé teszi, hogy ekként cselekedjenek. De az angol népesség más osztálya korántsem árul el hasonló hajlamot, sőt a művelt demokrácia ösztönszerűleg idegenkedik a katholicismustól. Hogy mily erős ez az idegenkedés például Schweizban. élénken igazolják épen a kath. hírlapok által összegyűjtött statisztikai adatok, amelyekből kitünik, hogy Zürichben és más protestáns kantonokban a katolikus lakosságnak a protestantismus iránt való rokonszenvé oly feltünő, hogy 5402 kath. gyermekből nem kevesebb, mint 1800 kereszteltetett és növeltetik protestánsként.

— **Törvényes védekezés a róm. kath. propaganda ellen.** Valamelyik német író, *Pearsal Smith,*

az ismeretes methodista apostol módszerét nevezte „lelki parforce-vadászatnak.“ Pedig excellálnak az ilyen lélekadászatokon a kath. papok is és pedig nemcsak nálunk, hanem más országokban is s nagyon téved az a laptársunk, mely azt gondolja (már több ízben szemünkre is hányta!), hogy *Wolafká-ja* csak Debrecennek van . . . ! Ime éppen most olvassuk, hogy a svéd kormány kényszerítve érezte magát a következő törvényjavaslat beterjesztésére: „Az a katolikus pap, a ki házasságkötések alkalmából az egyik, vagy másik házasságot kényszeríti, vagy rábeszéli arra, hogy születendő gyermekeiket nem illetékes vallásokban neveljék, vagy megkeresztel gyermekeiket, kiknek az érvényben álló törvények szerint más vallásban neveltetniök nem szabad: 6 hónapig terjedhető fogházzal, vagy 1000 koronáig menő pénzbírsággal büntettedik.“ Ez a törvényjavaslat a svéd országgyűlésen egyhangulag elfogadtattott. *Schweizban* ilyen törvényt ugyan nem hoztak, de a zürichi kanton lelkészei, illetve zsinati tagjai szintén foglalkoztak — és pedig csak a múlt hónapban — a pápista papok ilyenmü túlkapásaival s a védekezés szükségét kimondották.

— **Pikáns dolgok a vatikánból.** Monsignore Pila *Carocci*, a pápai semmitőszéknek tagja, a napokban elhunyt s hagyatékában pikáns emlékiratokat találtak, miket rokonai ki akarnak adni, ha csak a vatikán drága pénzén meg nem vásárolja. *Carocci* egész Rómában ismerték külön magaviseletéről. IX. Pius és XIII. Leó, intrigáló természete miatt mindenáron távol akarták őt tartani az udvartól s ki is tették a szürét. *Carocci* azzal boszulta meg magát, hogy egész esomó hiteles történetkét adott ki, melyek a pápának még perugiai püspöki életére vonatkoznak. *Carocci* befurakodott a római főnemesség köreibe is, hol roppant félték tőle gonosz nyelve miatt. Anélkül, hogy valaki csak sejtelemmel is birt volna róla, több év óta naplót vezetett a pápai udvarról s a római társaságról ily cím alatt: *Hatvan esztendő a vatikán életéből.* A vatikán most nagyon meg van rökönnyödvé s nagyon tart attól, hogy e napló közzé fog tétetni.

— **Halálozás.** Őszinte részvételt vettük a következő gyászjelentést: „*Csighy Ferencné Makai Amália* és gyermekei: *Piroska* és férje *Bakesy Gyula*, *Etelka* és férje *Porzsolt Adám*, *István*, *Károly* és neje *Fogarassy Gizella*, *Sándor* és neje *Török Margit*, *Ferenc* és neje *Szabó Ilonka*, *Andor* és vője *Juhász Kálmán*, valamint gyermekeik s számos rokonaik nevében bánattól megtört szívvel tudatják az örökre feledhetetlen férj, apa, nagyapa s rokonnak *Csighy Ferenc* királydaróci ev. ref. lelkipásztornak élete 78, lelkészsége 51-ik évében rövid szenvedés után augusztus 25-én történt gyászos elhunytát. A felejthetetlen, szeretett halott földi maradványai folyó hó 27-ikén délután 4 órakor fognak örök nyugalomra tétetni. Király-Daróc, 1898. augusztus hó 25.“ Nyugasztalja meg az Úr megfáradt hű szolgálóját.

— **Reklamációkat** s a számok utánpótlása iránti megkereséseket legfeljebb 8—10 nap alatt tessék hozzánk juttatni, mert fölös példányokat nem igen nyomatunk, s aztán legnagyobb sajnálatunkra, nem felelhetnénk meg a megkeresésnek.

TARTALOM-JEGYZÉK: Üdvözet az egyházkerületi egyházi értekezletnek! *Sass Béla.* — Theologiai illusio s a kör négyesítésének erőszakolása vallásos életünk mezején. *Eröss Lajos.* — *Tárca:* Bismarck levele sógorához, *Arnim Oszkár* hoz. — a. — *Közéletünk:* A Jelentő-ívek tárgyában. *Kenessey Béla.* — A debreceni ev. reform. egyházmegye őszi közgyűlése. Sz. L. — A hódmező-vásárhelyi ev. reform. egyház templomépítéséről. *Bányai Sándor.* — *Irodalom és könyvismeretetés:* A magyar református egyház története *Thury Etelétől.* *Balogh Ferenc.* — *Külföld:* Ausztria. Olaszország. — a. — *Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez:* 63. A szentesi reform. egyház keletkezésének, külső és belső fejlődésének rövid vázlat. *Pap Lajos* és *Berky Sándor.* — *Külföldiek.*

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társak: **Eröss Lajos** és **Bartha Béla dr.**

Pályázat.

A *debreceni* ev. ref. kollégium főgymnasiumában a *latin* és *görög nyelv* tanításával összekötött rendes tanári állásra pályázat hirdettetik.

Pályázhatnak olyan ev. ref. vallásu egyének, kiknek a latin és görög nyelvi tanszakra szóló középiskolai tanári képesítésök van.

A tanszék évi javadalmazása eleintén 1200 frt alapfizetés, 400 frt lakbér és öt évenként öt ízben emelkedő 100 frt korpótlék, melyre nézve a más tanintézetnél töltött szolgálati évek is beszámíttatnak; később azonban az alapfizetés a szolgálati évek és a tanári pályán szerzett érdemhez képest 1400 frtra, sőt amennyiben a tanintézetben a tanári javadalmazásnak később megvalósítandó fokozatai is egyházkerületileg meg vannak állapítva, 1600, 1800 frtra végül pedig az ötödéves korpótlók 200 frtra emelkedhetik.

A megválasztandó tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja.

A pályázni kívánók vallásukra, végzett tanulmányaikra, tanári képesítésökre és eddigi szolgálatukra vonatkozó okmányokkal felszerelt kérvényeiket *f. év. okt. 10-ig* a tiszántúli ev. ref. egyházkerületi püspöki hivatalához adják be. A tanszék betöltése *ez évi őszi* egyházkerületi közgyűlésen fog megtörténni s a megválasztott tanár tanszékét székfoglaló értekezés tartásával 1899. aug. hó végén tartozik elfoglalni.

Debrecen, 1898. augusztus 30.

püspök helyett
Zsigmond Sándor,
egyh. ker. főjegyző.